

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Vanja Madžo

Socialni in kulturni kapital priseljencev v Sloveniji

Vpliv socialnega in kulturnega kapitala na priložnosti priseljencev iz bivše SFRJ
na trgu dela v Sloveniji

Diplomsko delo

Ljubljana, 2015

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Vanja Madžo

Mentorica:izr. prof. dr. Hajdeja Igljč

Socialni in kulturni kapital priseljencev v Sloveniji

Vpliv socialnega in kulturnega kapitala na priložnosti priseljencev iz bivše SFRJ
na trgu dela v Sloveniji

Diplomsko delo

Ljubljana, 2015

Zahvala

V prvi vrsti, se iskreno zahvaljujem mentorici izr. prof. dr. Hajdeji Iglič, za strokovno svetovanje, spodbudne besede in potrpežljivost pri nastajanju diplomskega dela.

Prav tako iz srca hvala mami Zvezdani, za neizmerno ljubezen in podporo skozi vsa leta šolanja, Sergeju, za vso pomoč in brezpogojno spodbudo ter družini in vsem prijateljem, ki so mi stali ob strani.

Posebna zahvala gre mojim interjuvancem, ki so bili pripravljani z menoj deliti svoje življenjske zgodbe in s tem omogočili nastanek diplomskega dela.

Socialni in kulturni kapital priseljencev v Sloveniji: Vpliv socialnega in kulturnega kapitala na priložnosti priseljencev iz bivše SFRJ na trgu dela v Sloveniji

V zadnjih nekaj desetletjih je moč opazovati vse večji razmah migracij in njihov učinek tako na etnično sestavo družb kot na nastopanje posameznikov na trgu dela, ki je močno zaznamovano s priseljenčevo stopnjo kulturnega in socialnega kapitala. Slovenija nedvomno sodi med države množičnega priseljevanja, ki se je razmahnilo v obdobju po osamosvojitvi, v 1990-ih, med priseljenci pa je največji delež državljanov nekdanjih jugoslovanskih republik. Namen diplomskega dela je raziskati, na kakšen način socialni in kulturni kapital vplivata na priložnosti priseljencev iz bivših republik SFRJ na trgu dela. Empirični podatki, pridobljeni z metodo polstrukturiranih intervjujev, so pokazali, da omenjena kapitala vplivata na uspešnost posameznega priseljenca na trgu dela, vendar da je le-ta v večji meri odvisna od stopnje kulturnega kapitala priseljenca. Vseeno pa ni mogoče zanemariti zelo pomembne vloge socialnih mrež in poznanstev s pomembnimi drugimi, ki lahko priseljencu nedvomno olajšajo dostop in delovanje na trgu dela v Sloveniji.

Ključne besede: socialni kapital, kulturni kapital, trg dela, priseljenci.

Social and cultural capital of immigrants in Slovenia: The impact of social and cultural capital on the opportunities of immigrants from the former Yugoslavia in the labour market in Slovenia

In the last decades we can observe an expansion of migrations and their impact on the ethnic composition of society and on the entering of individuals in the labour market, which is influenced by an immigrant's degree of social and cultural capital. Slovenia belongs to the countries of mass immigration, which mostly spread in the 1990s, and among immigrants are in the largest proportion the citizens of the former Yugoslav republics. The purpose of the thesis is investigating how social and cultural capital affect the opportunities of immigrants from former republics of Yugoslavia in the labour market. Empirical data obtained through semi-structured interviews showed that the mentioned capitals affect the performance of immigrants in the labour market, but that largely depends on the degree of cultural capital of the immigrant. However, we should not ignore the important role of social networks with important others who can facilitate immigrants the access and activity in the labour market in Slovenia.

Keywords: social capital, cultural capital, labour market, immigrants.

KAZALO

1 UVOD	7
2 TEORETIČNI OKVIR.....	8
2.1 Kulturni kapital.....	9
2.2 Socialni kapital	11
2.3 Vpliv socialnega in kulturnega kapitala na priložnosti priseljencev na trgu dela v Sloveniji	14
3 POLOŽAJ PRISELJENCEV NA TRGU DELA	16
3.1 Zgodovinski oris migracij iz bivše SFRJ v Slovenijo	16
3.2 Pravna ureditev zaposlovanja priseljencev	19
3.3 Poklicni status priseljencev	21
3.4 Izobrazba priseljencev	23
3.5 Bivanjski vzorci priseljencev	24
4 EMPIRIČNI DEL - Raziskava o položaju priseljencev na trgu dela ter stopnji kulturnega in socialnega kapitala priseljencev	26
4.1 Opis metodologije	26
4.2 Demografski podatki	28
4.3 Merjenje kulturnega kapitala.....	29
4.4 Merjenje socialnega kapitala	30
4.5 Analiza pridobljenih podatkov	31
4.5.1 Položaj priseljenca na trgu dela.....	31
4.5.2 Priseljenčevo posedovanje državljanstva Republike Slovenije in način pridobitve zaposlitve priseljenca.....	31
4.5.2 Stopnja izobrazbe priseljenca in staršev priseljenca.....	34
4.5.3 Udeleževanje priseljenca pri različnih družabnih dogodkih in kulturnih aktivnostih	35
4.5.4 Uporaba maternega in slovenskega jezika za komunikacijo priseljenca na vsakodnevni ravni	37
4.5.5 Splošna stopnja zaupanja priseljencev do ljudi ter stopnja zaupanja priseljencev do oseb iste narodnosti	40
4.5.6 Večinska narodnostna struktura priseljenčevih prijateljev in znancev	41
4.5.7 Poklicna struktura priseljenčevih prijateljev in znancev	44
5 UGOTOVITVE EMPIRIČNEGA DELA	46
6 ZAKLJUČEK.....	51
7 LITERATURA.....	53

PRILOGA.....	56
Priloga A: Polstrukturiran intervju	56

1 UVOD

Živimo v globalizirani družbi nenehnih sprememb, kjer smo dnevno priče tehnološkemu napredku, ekspanziji izobraženega prebivalstva, visoki stopnji urbanizacije ... Vsi ti dejavniki z vedno večjim obsegom migracij prinašajo s seboj številne spremembe na področju gospodarstva in ekonomije, pa tudi nasploh v družbenem življenju na področju kulturne, socialne in etnične sestave prebivalstva. Vse večja heterogenost mest in nacionalnih držav sproža vprašanje, kako ta vpliva na položaj posameznih priseljencev v družbi ciljne države in na njihov položaj na trgu dela.

Sodeč po statističnih podatkih, je imela Slovenija 1. januarja leta 2015 2.062.874 prebivalcev, kar je 143 več kot tri mesece prej. Zanimivo je, da se je kljub temu število državljanov Slovenije zmanjšalo, povečalo pa se je število tujcev, katerih delež je dosegel skoraj 5 odstotkov (SURS 2015). Kljub temu, da so tujci v Sloveniji že praktično stalnica, se le-ti še vedno srečujejo z različnimi družbenimi, kulturnimi in ekonomskimi ovirami na vseh področjih družbenega delovanja, tudi pri uspešnosti na trgu dela. Povečan delež tujega prebivalstva na Slovenskem je nedvomno posledica tako pred- kot povojnih migracij¹, ki so zajele slovensko ozemlje med leti 1954 in 2006. Glede na narodnostno sestavo prebivalstva predstavljajo priseljenci iz nekdanjih jugoslovanskih republik največji delež tujih državljanov. Gre za trend, ki je narasel še posebej po osamosvojitvi Slovenije. Skoraj vsak deveti prebivalec Slovenije je priseljen iz tujine, dve tretjini teh prebivalcev pa ima danes slovensko državljanstvo (SURS 2015).

Kjer je narodnostna sestava etnično pestra, se pojavita vprašanja, kako etnična heterogenost vpliva na razlike med priseljenci in večinskim prebivalstvom na trgu dela ter kakšno vlogo igrata pri tem socialni in kulturni kapital priseljencev. Kljub temu da priseljenci v Sloveniji predstavljajo velik delež prebivalstva, so še vedno šibkejša manjšina, saj imajo poleg kulturnih in socialnih ovir hkrati tudi manjše možnosti uspeha na trgu dela ter večinoma zasedajo nizkokvalificirana in slabše plačana dela.

Diplomsko delo je razdeljeno na dva dela. V prvem delu bom predstavila teoretične okvire ključnih pojmov, ki nudijo izhodišče za empirični del naloge. V slednjem sem si zastavila

¹ Govora je o 10 dnevni vojni za osamosvojitve leta 1991.

naslednji raziskovalni vprašanji, ki jih bom osvetlila s pomočjo polstrukturiranih intervjujev in sekundarnih virov kvantitativnih raziskav.

Raziskovalni vprašanji sta naslednji:

R1: Ali imajo priseljenci iz bivših jugoslovanskih republik v Sloveniji v povprečju nižjo izobrazbo in posledično zasedajo slabše plačana delovna mesta na trgu dela?

R2: Ali imajo priseljenci iz bivših jugoslovanskih držav nižji socialni in kulturni kapital, ki bi omejevala priložnosti priseljencev na področju trga dela?

2 TEORETIČNI OKVIR

Pri preverjanju zastavljenih raziskovalnih vprašanj se bom oprla na že znane teoretske koncepte in izhodišča. V nadaljevanju bom opredelila pojma kulturni in socialni kapital, saj se mi zdita ključna za razumevanje njunega vpliva na omejitve, s katerimi se priseljenci srečujejo na trgu dela v Sloveniji.

Vsak izmed nas zaseda določen položaj v družbi in je del družbenih krogov ter skupin, kar nam omogoča dostopanje do virov, ki so potrebni za višjo kakovost življenja. Proizvajanje, doseganje in uporaba družbenih virov praviloma veljajo za ekonomske aktivnosti (Portes 1995, 3), ekonomski in družbeni vplivi pa se medsebojno neprestano prepletajo, zato lahko naš položaj in napredovanje v družbi razlagamo s pomočjo teorije kapitala. Bourdieu meni, da »struktura in distribucija različnih oblik kapitala v določenem času predstavljata strukturo socialnega sveta.« (Bourdieu 1986, 280). Strukturo in delovanje družbenega sveta namreč ni moč razumeti, če pri analizi ne upoštevamo kapitala v vseh njegovih oblikah, in ne samo tisti, ki jo priznava ekonomska teorija, ki kapital obravnava kot izključno tržno izmenjavo usmerjeno k maksimiziranju dobička (Bourdieu 1986, 280–281)

Veliko avtorjev se je skozi zgodovino ukvarjalo s konceptoma kulturnega in socialnega kapitala, sama pa se bom pri razlagi omenjenih pojmov oprla predvsem na idejo francoskega sociologa Pierra Bourdieua. Slednji je pri proučevanju neenakosti v razrednih družbah leta 1960 opredelil koncept habitusa², ki je pomenil povezavo med subjektivnim agentom in objektivnim položajem. Habitus predstavlja skupek načina vedenja, mišljenja in okusa

² Habitus je definiran preko povezave dveh kapacitet: predstavlja generativni princip sodb, ki jih je hkrati mogoče objektivno klasificirati. Torej sposobnost za produciranje praks uvrščanja ter sposobnost, da lahko te prakse in produkte ter okuse razlikujemo in cenimo (Bourdieu 1984, 170).

posameznika, ki proizvaja različne družbene prakse in je značilen za določen družbeni razred, kateremu posameznik pripada (Bruce in Yearley 2006, 130).

To spoznanje je Bourdiea pripeljalo do ugotovitve, da lahko kulturni dosežki in družbene vezi posamezniku podelijo trajno socio-ekonomsko prednost v družbi in da ima okus veliko vlogo pri ohranjanju družbenih razlik med posameznimi skupinami (Bruce in Yearley 2006, 23). Izhajal je torej iz predpostavke, da lahko skupine preko kulturnih simbolov in znakov odražajo in konstituirajo svoj družbeni položaj, ter je tako prišel do pojma kulturnega kapitala (Field 2008, 16).

Bourdiejevo proučevanje socialnega kapitala je bilo del analize družbenega reda. Mesto posameznika v družbi določata količina in moč njegovih kapitalov ter strategije s katerimi le ta dosega željene cilje. Bourdieu je družbo primerjal z igralnicami, kjer ne igramo samo z črnimi žetoni, pri čemer je imel v mislih ekonomski kapital, temveč tudi z modrimi, ki predstavljajo kulturni kapital in rdečimi, ki pomenijo socialni kapital. (Field 1998, 16) Torej opredeli Bourdieu tri vrste kapitala: kulturni, socialni in ekonomski kapital. Medtem, ko ekonomski kapital predstavlja premoženje posameznika, se kulturni kapital nanaša predvsem na posameznikov okus, stil in izobrazbo, socialni kapital pa predstavlja vpetost posameznika v določena družbena omrežja.

2.1 Kulturni kapital

S konceptom kulturnega kapitala je Bourdieu ciljil predvsem na dejstvo, da je za različne družbene skupine značilen različen okus in stil: dejstvo, da pripadniki višjih družbenih slojev cenijo in poslušajo klasično glasbo, je način, s katerim te skupine ohranjajo dominanten položaj v primerjavi z nižjimi sloji. Kulturne potrebe so produkt oz. posledica vzgoje in izobraževanja, skozi raziskave pa se je pokazalo, da je večina kulturnih praks, kot so obiski muzejev, koncertov, nagnjenost k določeni umetnosti, glasbeni smeri, slikam, knjigam itd., tesno povezana s stopnjo izobrazbe, katero določa čas, preživet v izobraževalnih ustanovah (Bourdieu 1984, 1). Kulturni kapital najdemo v treh oblikah, lahko je: 1. utelešen (dolgotrajna dispozicija uma in telesa), 2. objektificiran (sem spadajo kulturne dobrine, kot so knjige, umetnine, slovarji, glasbila itd.) ter 3. insitucionaliziran (kjer gre predvsem za stopnjo izobrazbe) (Bourdieu 1986, 282).

Utelesen kulturni kapital se v svoji temeljni obliki oz. stanju veže na telo in predpostavlja utelešenost. Akumuliranost le-tega v njegovi utelešeni obliki se kaže kot kultura (načini in vzorci določenega vedenja, govora, geste posameznika, itd.) za njen doseg pa sta pomembna delo in čas, ki ju posameznik sam investira, da bi pridobil nek kulturni kapital. Kulturni kapital je mogoče pridobiti na različne načine, odvisen pa je predvsem od vloženega časa, od družbe in družbenega razreda. Je neprepoznaven in se lažje akumulira kot ekonomski kapital ter do nas prihaja spontano, brez naše vednosti, zato mu z drugo besedo lahko rečemo tudi simbolni kapital. Vendar pa se moramo zavedati, da delež dobička, ki ga kulturni kapital prinaša v razrednih družbah, temelji na dejstvu, da ne premorejo vsi posamezniki dovolj ekonomskih in kulturnih dobrin, da bi svojim potomcem omogočili kvalitetno izobrazbo zunaj osnovne, obvezne izobrazbe (Bourdieu 1986, 283–284).

Objektificiran kulturni kapital zajema predvsem materialne objekte, kot so: zbirke knjig, slik, glasbila itd. Ker je objektificiran kulturni kapital prek materialnih predmetov vezan na prenos le-teh po fizični poti, je treba opozoriti, da ni pomembno samo posedovanje neke prestižne umetnine ali glasbila, temveč tudi možnost uživanja, uporabe in razumevanja le-teh (Bourdieu 1986, 285). Povedano z drugimi besedami, tudi če določena družina poseduje ogromno dragih slik, še ne pomeni, da jih zna ceniti in ob njih uživati; šele ko pride do tega, lahko govorimo o kulturnem kapitalu.

Institucionaliziran kulturni kapital se navezuje na akademske dosežke in izobrazbo, ki nam posledično olajšata nastopanje na trgu dela. V svoji institucionalizirani obliki se lahko kulturni kapital izmenja in nadomesti ekonomski kapital. Akademske dosežke posamezniku omogočijo primerjavo in izmenjavo med imetniki kvalifikacij. Izmenjevanje ekonomskega in kulturnega kapitala vzpostavlja vrednost imetnika določenih kvalifikacij v razmerju do drugih imetnikov kvalifikacij. Ker sta materialni in simbolni dobiček, ki ju jamčijo akademske kvalifikacije, hkrati odvisna od redkosti, časa in truda, ki ga posameznik vложи, lahko ima manj profitne posledice kot predvideno. Strategije spreminjanja ekonomskega kapitala v kulturnega so odvisne od sprememb v strukturah profita, ki ga nudijo različne oblike kapitala (Bourdieu 1986, 285–286).

2.2 Socialni kapital

Tudi s socialnim kapitalom se srečujemo vsak dan, saj le ta predstavlja družbene vire, ki jih pridobivamo skozi različne mreže poznanstev. »Ti družbeni viri lahko vključujejo oprijemljive ekonomske pojave, kot so popusti in brezobrestna posojila, ali neoprijemljive pojave, kot so podatki o pogojih poslovanja, nasveti za zaposlovanje ter posplošena 'dobra volja' pri tržnih transakcijah.« (Portes 1995, 12). Bourdieu je socialni kapital prvič opredelil leta 1973, ko je opisal socialni kapital kot družbene vezi, ki proizvajajo potrebno oporo, torej gre za kapital časti in spoštovanja, ki je pogosto nepogrešljiv pri posameznikovi težnji po višjih socialnih položajih (Field 2008, 17). Pozneje pa je redefiniral definicijo socialnega kapitala in ga opredelil kot agregat aktualnih ali potencialnih virov, ki se povečujejo vzporedno z imetjem dolgotrajnih socialnih vezi. Le-te so bolj ali manj institucionalizirane in temeljijo na medsebojnem sprejemanju in prepoznavnosti. Drugače povedano, gre za članstvo v določenih skupinah, ki nam omogoča in olajša dostop do pomembnih družbenih virov (Bourdieu, 1986, 286). Na ravni vsakdanjega življenja se srečujemo s situacijami, kjer dosežemo zelene pozicije in dobrine s pomočjo poznanstev in vez. Velikost socialnega kapitala je tako odvisna od velikosti omrežij in od tega, v kolikšni meri omrežja, katerih del smo, posedujejo še druge oblike kapitala (ekonomskega in kulturnega), tako da socialnega kapitala ni mogoče obravnavati ločeno, temveč ga moramo razumeti v sklopu prepletanja z drugimi omenjenimi kapitali.

Medtem ko sta kulturni in ekonomski kapital posameznikova last, je socialni kapital odvisen od odnosov posameznika s pomembnimi drugimi oz. vpetosti posameznika v socialna omrežja. Socialna omrežja določa množica enot, ki se povezujejo v socialne vezi: le-te so lahko posamezniki, skupine, formalne organizacije itd. Gre torej za socialno okolje akterja, njegovo vedenje pa lahko pojasnimo z njegovim statusom v socialnem omrežju in s samimi lastnostmi socialnega omrežja (Iglič 1988, 82). »Socialna omrežja so med najpomembnejšimi tipi struktur, v katere so umeščene ekonomske transakcije. Gre za sklop ponavljajočih se združenj med skupinami ljudi, ki jih povezuje poklicna, družinska, kulturna ali čustvena vez« (Portes 1995, 8).

Dejstvo je, da do visokega socialnega kapitala pridemo preko večjih omrežij in poznanstev, pojavi pa se vprašanje, kako priti do določenih poznanstev in kako razširiti svojo družbeno omrežje. Bourdieu je mnenja, da družbena omrežja v katerih veljajo odnosi pomoči in

solidarnosti niso samoumevno ponujena, temveč je treba vanje investirati in vlagati, da bi prišli do določenega dobička (Bourdieu 1986, 287).

Družbena omrežja sestavljajo štirje dejavniki, ki imajo neposreden vpliv na ekonomsko situacijo, in sicer: velikost, gostota, grozdenje³ in večplastnost⁴ družbenega omrežja. Velikost omrežja predstavlja število udeležencev, medtem ko se gostota omrežja nanaša na število vezi med udeleženci. Večje kot je omrežje, manjša je gostota omrežja, saj so udeleženci med seboj manj povezani. Prav gostota omrežja pa je tista, ki igra odločilno vlogo pri proizvodnji vrednostne introjekcije in recipročne izmenjave. Grozdenje družbenih omrežij se nanaša na posamezne dele omrežja, ki naj bi imeli večjo gostoto kot celotno omrežje, večplastnost pa predstavlja zmožnost vezi znotraj skupine, da vsebujejo prekrivanje institucionalnih sfer (na primer: posamezniki, ki jih povezujejo poklicne vezi, se lahko povezujejo tudi skozi družinske in druge vezi) (Portes 1995, 9–10).

S konceptom socialnega kapitala so se ukvarjali še mnogi drugi avtorji, med njimi pa bi izpostavila predvsem ameriškega sociologa Colemana, ki je ponazoril pomemben vpliv socialnega kapitala na izboljšanje položaja otrok marginaliziranih, revnih in stigmatiziranih skupin v izobraževalnem sistemu. Po Colemanu predstavlja socialni kapital vire, saj vsebuje pričakovanja recipročnosti in presega individualna poznanstva s široko mrežo poznanstev, katerih odnose upravljata visoka stopnja zaupanja in kolektivnih vrednot (Field 2008, 23). Coleman je se je pri razlagi koncepta socialnega kapitala močno opiral tudi na teorije racionalne odločitve, ki pravi, da vsa posameznikova dejanja izvirajo iz njegovega sebičnega interesa, in da bi dosegel določene cilje, si pri tem pomaga s socialnimi interakcijami in omrežji. S tem je Coleman razložil, zakaj so posamezniki sploh nagnjeni k sodelovanju (Field 2008, 24). Vendar pa je učinkovitost delovanja socialnega kapitala močno odvisna od strukture družbenih omrežij, ki temeljijo na ponotranjanju določenih skupnih, učinkovitih norm. Coleman prav tako opozarja na pomembnost prostorskega premikanja in selitve posameznika in njegove družine, ki naj bi pomembno vplivala na socialni kapital posameznika, saj se ob vsaki morebitni selitvi pretrgajo že obstoječe vezi, ki krepijo socialni kapital, zato je le-tega treba ponovno vzpostaviti (Coleman 1988, 113).

³ Ang. clustering

⁴ Ang. multiplexity

Poleg socialnega kapitala izpostavi Coleman še pojem človeškega kapitala, ki zajema kompetence in znanje posameznika (Coleman 1988, 109). Kar je Bourdieu združil v pojem kulturni kapital, je Coleman predstavil kot človeški kapital, ki je izredno pomemben za nastop na trgu delovne sile. Tudi sam je poskušal s konceptom kulturnega kapitala razložiti, zakaj obstajajo razlike med družbeno neenakostjo in akademskimi dosežki posameznikov (Field, 2008, 25). Ko priseljenci različnih imigrantskih skupnosti zapustijo svojo državo, prinesejo s seboj v ciljno državo določene vrednote in vire, ki jih nato prenesejo še na svoje potomce. Slednji pa igrajo pomembno vlogo pri oblikovanju etnične strukture prebivalstva in socio-ekonomskega položaja priseljenca (Bankston 2014, 2).

Portes in Sensenbrenner (1993) omenjata štiri različne mehanizme socialnega kapitala, ki jih avtorja povezuje s teorijami socioloških klasikov: 1. Vrednotno ponotranjenje, 2. Kolektivna solidarnosti, 3. Recipročna izmenjava in 4. vsiljeno zaupanje. Medtem, ko vrednotno ponotranjenje in kolektivna solidarnost temeljita na ravnanju v skladu z vrednotami in normami, sta recipročna izmenjava in vsiljeno zaupanje bolj instrumentalno naravnana. Vrednotno ponotranjenje, s proučevanjem katerega se je ukvarjal predvsem Emil Durkheim, je tisto, ki spodbudi posameznika, da deluje znotraj skupine tudi iz drugih razlogov in ne le gole sebičnosti; posameznik deluje na določen način zaradi ponotranjenja norm in vrednot sodelovanja v skupnosti, katere del je. Vrednotnem ponotranjenju je podoben mehanizem kolektivne solidarnosti, kjer gre prav tako za ravnanje v skladu z normami in temelji na oblikovanju določene identitete kot načinu pripadnosti neki skupnosti, kjer je posameznik na podlagi pripadnosti vpet v kolektivno povezanost. Bolj kot je neka skupina raznolika v primerjavi z večinskim prebivalstvom, večja je količina stereotipov, ki se veže na to skupino in večja je stopnja solidarnosti, ki se znotraj skupine oblikuje.

Tretji mehanizem socialnega kapitala predstavlja pojem recipročne izmenjave, ki se osredotoča na dinamičnost odnosov med dvema posameznikoma, ki delujeta po principu vzajemnosti. Zadnji vir, vsiljeno zaupanje, pa izvira iz Webrovega proučevanja razlike med formalno in substantivistično racionalnostjo pri tržnih transakcijah. Posamezniki znotraj skupine delujejo v kolektivno dobro, slednje zaradi strahu pred sankcijami in morebitno izključenostjo iz skupnosti, katere del so. Koncept vsiljenega zaupanja se povezuje s Colemanovim konceptom zaprtosti družbenih omrežij (Portes in Sensenbrenner 1993, 1323–1332).

2.3 Vpliv socialnega in kulturnega kapitala na priložnosti priseljencev na trgu dela v Sloveniji

Uspešnost priseljencev na ekonomskem področju, ki se kaže v višini njihovega zaslužka na določenem delovnem mestu, je odvisna od stopnje izobrazbe, delovnih izkušenj in drugih elementov človeškega kapitala, ki ga priseljenec prinese s seboj (Portes 1995, 23). Poleg omenjenih dejavnikov pa nikakor ne smemo zanemariti vpliv družbenega omrežja na uspešnost priseljencev na trgu dela, saj imajo priseljenci zaradi nepoznavanja jezika ciljne države in pomanjkanja stikov z večinskim prebivalstvom manj dostopa do informacij, ki so na razpolago večinskemu prebivalstvu. Družbene vezi namreč priseljencem omogočijo, da se lažje adaptirajo na življenje v ciljni državi (Bankston 2014, 26). Dosedanje raziskave so pokazale, da so se mnogi avtorji ukvarjali s pomembnostjo družbenih vezi za življenjske priložnosti posameznikov.

Kanas in van Tubergen (2006) sta ugotovila, da socialni kapital ne vpliva na zaposlitev posameznega priseljenca, vendar pa sta izpostavila, da opravljajo višje kvalificirane poklice tisti priseljenci, ki posedujejo visoko stopnjo socialnega kapitala ciljne države. Strinjala sta se, da je izobrazba tako kazatelj kulturnega kot socialnega kapitala, saj leta, ki jih posameznik porabi za izobraževanje pripomorejo tudi, da splete poznanstva in prijateljstva s pomembnimi drugimi (Korošec 2008, 9–10).

Komac, Medvešek in Roter (2007) ugotavljajo, da je socialni kapital priseljenca izredno pomemben za njegov nastop na trgu dela, saj naj bi priseljencu pri iskanju zaposlitve bolj pomagali neformalni kot formalni viri iskanja le te. (Komac in drugi 2007, 184)

Prav tako je tudi Granovetter (1974) trdil, na podlagi študije profesionalnih in vodstvenih poklicev v Newtonu, Massachusetts, da imajo tisti posamezniki, ki so pridobili službo preko neformalnih, interpersonalnih virov bolj zadovoljiva in boljše plačana delovna mesta. (Lin 2001, 79 – 80)

Blau in Duncan (1967) sta v klasični študiji o socialni gibljivosti z naslovom *The American occupational structure*, predstavila pojem končnega doseženega statusa posameznika, ki je odvisen od posrednih in neposrednih učinkov pripisanega statusa (status staršev posameznika) in pridobljenega statusa (izobrazbeni in poklicni status posameznika) (Lin 2001, 78)

Prevladuje splošno prepričanje o tem, da je v današnjem globaliziranem svetu bolj kot to, kaj vemo, pomembno to, koga poznamo. Otroci, ki prihajajo iz družbeno in ekonomsko uspešnih družin, dosegajo boljše rezultate tako na področju izobraževanja kot kasneje na področju dela od tistih, ki izvirajo iz ekonomsko in socialno manj privilegiranih družin (Field 2008, 48–49). Avtorji so izobraževalne dosežke in kvalifikacije obravnavali z različnimi koncepti (človeški kapital, kulturni kapital...) in dejstvo je, da igra t. i. kulturni kapital pomembno vlogo pri tem, kako stopnja izobrazbe vpliva na uspešnost posameznika na trgu dela. Treba pa se je zavedati, da je vsako ekonomsko delovanje tudi umeščeno v družbene strukture in oblikovano s strani kulturnih vrednot (Field 2008, 56).

Ko se posamezniki potegujejo za določeno delovno mesto, ponavadi nastopijo s primerljivimi kvalifikacijami in kompetencami, zato odigra pomembno vlogo pri dejanski pridobitvi zaposlitve socialni kapital. Od prijateljev in znancev namreč lahko posameznik izve koristne informacije o prostem delovnem mestu ali pa ga le-ti priporočijo delodajalcu (Faganelj 2008). Vidimo torej, da ima socialni kapital pozitiven vpliv na pridobivanje zaposlitve. Problem pa se lahko pojavi pri demografski strukturi našega omrežja, kdo so naši prijatelji, znanci ter kakšna je njihova izobrazba in položaj v družbi. Socialni kapital deluje na dva načina: kot povezovalni socialni kapital in kot premostitveni socialni kapital. Prvi se nanaša na vezi in odnose znotraj skupin in prinaša visoko stopnjo kohezije, identifikacije, kontrole znotraj skupin, medtem ko premostitveni socialni kapital zajema odnose in vezi, ki jih posamezniki neke skupine spletejo s posamezniki zunaj le-te. Karlan in drugi (2009) so opozorili na dejstvo, da omenjena kapitala omogočata različne vrste prenosov, namreč povezovalni socialni kapital omogoča močan pretok informacij znotraj skupine, vendar pa je premostitveni socialni kapital tisti, ki prinaša možnost večjega dostopanja do posameznih družbenih virov in informacij (Bankston 2014, 19).

Na vprašanje, ali se posamezniki kot pripadniki določenih etničnih skupnosti pri iskanju zaposlitve zanašajo na družbeno omrežje, v katerega so vpeti, je odgovor enostaven: v veliki meri da. Potencial posameznika, da pozna pomembne druge, je vse bolj množično obravnavan koncept za pojasnjevanje mobilnosti, gibljivosti in uspešnosti posameznikov na trgu dela (Coleman v Komac in drugi 2007, 179). Posameznik lahko pride do morebitne zaposlitve tako po formalnih kot neformalnih poteh, gre za kanale, po katerih posameznik vstopa na trg delovne sile. Pod formalne poti oz. vire spada spremljanje objav in razpisov zavoda za zaposlovanje, ki veljajo tako za tujce kot večinsko prebivalstvo. Neformalne poti pridobivanja

zaposlitve pa so skupine prijateljev in znancev iz lastne etnične skupnosti in družine, ki ji posameznik pripada (Komac in drugi 2007, 179–180). Ugotovitve so pokazale, da je za prebivalce večjih mest značilna predvsem raba formalnih virov zaposlitve, medtem ko v manjših mestnih skupnostih prevladuje pridobivanje zaposlitve prek neformalnih kanalov, torej skozi omrežja poznanstev. Pretežna raba formalnih kanalov v določenih situacijah ne pomeni nujno, da gre za enako obravnavanje priseljencev in večinskega prebivalstva v družbi in na trgu dela, temveč kaže morebiti na marginalizacijo priseljenih skupin, saj se te ne morejo opreti na mrežo poznanstev in prijateljev, da bi prišle do želene zaposlitve in se zato v večji meri obračajo na formalne kanale (Komac in drugi 2007, 180).

3 POLOŽAJ PRISELJENCEV NA TRGU DELA

Po vstopu Slovenije v Evropsko unijo je raslo prepričanje, da bodo priliv priseljenih delavcev iz bivših SFRJ držav kmalu nadomestili tuji delavci drugih vzhodnoevropskih držav, in v javnosti se je takšno mnenje tudi obdržalo. Vendar pa podatki o izdanih delovnih dovoljenjih priseljenim delavcem kažejo popolnoma drugačno sliko. »Decembra 2010 je bilo med 73.962 veljavnimi delovnimi dovoljenji kar 69.325 (93,7 odstotka) za državljane nekdanje Jugoslavije, kar je 12-krat več od skupnega števila zaposlitev državljanov EU v Sloveniji v vsem letu 2010 (5614)« (ZRSZ v Medica in drugi 2011, 11). Zaposlovanje ekonomskih priseljencev deluje po principu dejavnikov potiska in potega. Dejavniki potiska predstavljajo mešanico med slabimi ekonomskimi razmerami in zapletenim političnim položajem v državah bivše Jugoslavije. Ti dejavniki pa ne bi delovali tako močno brez prisotnosti dejavnikov potega na trgu v Sloveniji, torej gre za nesorazmerje med povpraševanjem in ponudbo dela na trgu. Le to je pripomoglo k dejstvu, da so priseljenci iz bivših držav SFRJ tisti, ki opravljajo manj plačana in umazana dela, kar pa je sprožilo migracijsko verigo, ki polni trg dela v Sloveniji z nekvalificiranimi in priučenimi delavci (Medica in drugi 2011, 13).

3.1 Zgodovinski oris migracij iz bivše SFRJ v Slovenijo

Koncept migracij je prisoten že od nekdaj in ljudje se selijo zaradi različnih razlogov, med najpogostejšimi je iskanje boljših življenjskih možnosti. Poznamo veliko različnih vrst migracij, vendar pa so za temo diplomske naloge pomembne predvsem t. i. krožne migracije. »Krožna migracija postaja vedno bolj omenjana oblika migracije, ki bi po mnenju Evropske komisije, če je dobro upravljana, lahko olajšala usklajenost med mednarodno ponudbo delovne sile in povpraševanjem po njej in s tem prispevala h gospodarski rasti« (Medica in

drugi 2010, 37). Vzroki migracij so posledica razlik med povpraševanjem in oskrbo delovne sile: države, ki imajo veliko delovne sile, vendar malo kapitala, proizvajajo nizke delovne plače, obratno pa je v državah, kjer je opaziti primanjkljaj delovne sile in veliko količino razpoložljivega kapitala (Portes 1995, 19). Dejstvo je, da med vsemi oblikami migracij prevladujejo prav tiste, ki so posledica želje za boljšimi ekonomskimi razmerami in večjim dobičkom, vzporedno s tem pa migranti v priseljenih državah velikokrat pomenijo poceni delovno silo in prevzamejo identiteto poceni delavca (Medica v Medica in drugi 2010, 39). Ti delavci se prej ali slej začnejo srečevati s težkimi razmerami na trgu dela in postanejo glavna tarča izkoriščanja s strani delodajalcev.

Druga svetovna vojna je odigrala pomembno vlogo v zgodovini migracij na slovensko ozemlje. Če je pred vojno prevladovalo obdobje izseljevanja prebivalstva iz Slovenije, se je med drugo svetovno vojno le-ta prelevila v državo priseljevanja. Med letoma 1943 in 1991 je imela Slovenija status socialistične republike in je bila del Socialistične federativne republike Jugoslavije, ki je poleg Slovenije zajemala še pet socialističnih republik: Socialistično republiko Srbijo, Hrvaško, Bosno in Hercegovino, Makedonijo in Črno Goro ter dve avtonomni pokrajini Kosovo in Vojvodino.

Zaradi specifičnega zgodovinskega ozadja⁵ Slovenije je slednja zavzemala ekonomsko najvišji položaj in se je najbolj približevala konceptu tržnega gospodarstva, kar je posledično pripeljalo do povečanega priseljevanja prebivalcev iz preostalih socialističnih republik v Slovenijo. Razlog je bil pretežno ekonomske narave. Medtem ko je ostale republike prizadela vse višja stopnja brezposelnosti, je Slovenija na drugi strani nudila številne možnosti zaposlitve in s tem boljše življenjske pogoje. Med letoma 1953 in 1960 je možno opaziti začetke ekonomskega priseljevanja v Slovenijo predvsem z vključitvijo BIH v migracijske tokove proti Sloveniji (Dolenc 2007, 77). Prave razsežnosti pa so nastopile z intenzivnim obdobjem migracij med leti 1960 in 1980, ko se je iz bivših republik SFRJ v Slovenijo izseljevala ne samo nizkokvalificirana delovna sila, temveč tudi višje izobraženi. V leti 1981 naj bi selitve znotraj jugoslovanskega območja zajele 2 milijona oseb ali skoraj 9 odstotkov vsega prebivalstva, rojenega v Jugoslaviji. Uspešen razmah migracij je bil tudi posledica jugoslovanske politike, ki je podpirala ekonomske migracije, saj je v njih našla rešitev pred brezposelnostjo. Največje izgube prebivalstva je v tem smislu utrpela Republika Bosna in

⁵ Hitrost slovenskega razvoja je bila mogoče zaradi podjetniškega razcveta v 19. stoletju, ko je bila sestavni del Avstro-Ogrske, in kasneje v 20. stoletju na podlagi slovenskih finančnih ustanov (Kos 2004, 41).

Hercegovina, iz katere se je do leta 1981 izselilo skoraj 400.000 oseb več, kot se je vanjo priselilo (Medica in Lukič 2011, 31–32).

Zavratnik Zimic (2003) razdeli procese preseljevanja na področju Slovenije na tri obdobja:

1. *Čas po drugi svetovni vojni do leta 1954*, za katerega so značilne predvsem migracije iz političnih razlogov, saj je bila zahodna Evropa še vedno v fazi povojne obnove in ni bila tako ekonomsko privlačna.
2. *Migracije med leti 1954 in 1990*, ko postanejo migracije ekonomske narave. Priseljenci so se z območja nekdanje SFRJ v Slovenijo selili iz dveh razlogov: prvi je bil ekonomski, saj je bila Slovenija gospodarsko in ekonomsko bolj razvita od drugih jugoslovanskih republik, drugi razlog pa je odsotnost migrantske politike v nekdanji SFRJ. Priseljenci so poseljevali predvsem glavne industrijske centre: Ljubljano, Jesenice, Kranj, Celje in Velenje. Ekonomske migracije v tem obdobju so postale obsežnejše v letih 1950 in 1960, saj je veliko Slovencev delalo v tujini ter se je posledično pojavila potreba po delovni sili na trgu dela v Sloveniji.
3. *Migracije po letu 1990* pa je zaznamoval razpad SFRJ in veliko število beguncev ter ostalih priseljencev v Slovenijo predvsem z območja Hrvaške ter Bosne in Hercegovine. Konec leta 1990 je bilo v Sloveniji 42 tisoč priseljencev, kar je predstavljalo 2,1 odstotka celotnega prebivalstva (Zavratnik Zimic 2003, 9–12). Razlogi za povečano priseljevanje tujcev v tem obdobju so bili pomanjkanje delovne sile na trgu dela v Sloveniji predvsem v sektorjih gradbeništva in kmetijstva in dejstvo, da so bili priseljenci bolj pripravljeni opravljati težka fizična dela. Posledično je prišlo tudi do združevanja družin, pomembno vlogo pa sta imeli geografska in zgodovinska povezanost z bivšimi jugoslovanskimi republikami (Kobolt 2002, 30).

Dodala bi še dve pomembni obdobji priseljevanja, ki jih je opredelil Dolenc (2007), in sicer:

1. *Obdobje migracij med letoma 1991 in 2000*, ki zajema čas osamosvojitve Slovenije. V tem obdobju se je na slovensko ozemlje priselilo več kot 80 odstotkov vseh priseljencev. To obdobje so zaznamovali predvsem vračanje vojaških oseb in drugih državljanov Republike Slovenije ter slovenskega avtohtonega prebivalstva, hkrati pa še prisilne in ilegalne migracije z območij SFRJ, prizadetih s strani vojne (Hrvaška, BIH, Srbija, Kosovo). Prišlo je tudi do migracij iz ekonomsko in gospodarsko manj razvitih območij, kot sta bila Kosovo in Makedonija. Velik delež priseljencev so v tem

obdobju predstavljajo tudi vojni begunci, med katerimi so prevladovale ženske in otroci bosanske narodnosti (Dolenc 2007, 89–90).

2. *Obdobje migracij med letoma 2002 in 2006*: v tem obdobju tujci še vedno predstavljajo večino priseljencev v Sloveniji, priseljencev s slovenskim državljanstvom pa je zelo malo. Kljub pričakovanjem, da se bo priliv priseljencev iz nekdanjih jugoslovanskih držav po vstopu Slovenije v EU zmanjšal, temu ni bilo tako, kvečjemu se je še povečal, saj predstavljajo le-ti 85 odstotkov preselitev (največ iz BIH in Srbije ter Črne Gore). Migracije v omenjenem obdobju so nedvomno v prvi vrsti posledica ugodnih ekonomskih razmer in povpraševanja po dodatni delovni sili na področju RS (Dolenc 2007, 93–94).

3.2 Pravna ureditev zaposlovanja priseljencev

Pomembno vlogo pri statusu in življenjskih priložnostih priseljencev iz bivše SFRJ v Slovenijo igra zakonodaja ureditve zaposlovanja priseljencev, katere osnova je zakon o zaposlovanju in delu tujcev (ZZDT). Po osamosvojitvi Slovenije je nekaj časa veljajo, da je lahko vsak priseljenec iz območja bivše SFRJ, ki je imel stalno bivališče v Sloveniji, dobil tudi državljanstvo, in veliko delavcev je to tudi izkoristilo.

V zakonu, ki je bil sprejet leta 2000 (Ur. list RS, št. 66/2000), je razvidno, da obstajajo tri vrste delovnih dovoljenj: osebno delovno dovoljenje, dovoljenje za zaposlitev in dovoljenje za delo. Osebno delovno dovoljenje (ODD) je obnovljivo in stalno dovoljenje, ki tujcu omogoča prost dostop do trga dela, dovoljenje za zaposlitev (DZ) se izda za dobo enega leta pri delodajalcu in veže tujca za delo pri njemu, dovoljenje za delo (DD) pa je oblika delovnega dovoljenja z vnaprej določeno časovno omejitvijo (Medica in drugi 2010, 87). Leta 2007 je bilo sprejeto uradno prečiščeno besedilo zakona o zaposlovanju in delu tujcev (ZZDT), ki pravi, da delavcu brez slovenskega državljanstva, zaposlenemu na podlagi ene izmed delovnih pogodb v Sloveniji, mora delodajalec, glede na pogodbo, plačevati enake prispevke in dodatke ter zdravstveno zavarovanje kot slovenskemu delavcu z državljanstvom Republike Slovenije (Ur. list RS, št. 76/2007).

Za lažje razumevanje ureditve zakonodaje bom najprej izpostavila pojme, ki so relevantni za izdelavo diplomskega dela. Osredotočila se bom na priseljence v Sloveniji, ki imajo oznako tujci. V skladu z 4. členom ZZDT so to osebe brez slovenskega državljanstva in so zaposlene

v Republiki Sloveniji, kadar so na podlagi pogodbe o zaposlitvi v delovnem razmerju pri delodajalcu, ki ima sedež, podružnico ali prebivališče v Republiki Sloveniji. Tujci v Sloveniji bi morali imeti zagotovljen tudi prost dostop do trga dela, ki se v skladu z 9. členom ZZDT glasi: Pravica do prostega dostopa na trg dela pomeni, da tujec v Republiki Sloveniji lahko opravlja delo, se zaposli ali samozaposli brez delovnega dovoljenja, razen če mednarodna pogodba, ki zavezuje Republiko Slovenijo, določa drugače ali če državni zbor sprejme ukrepe iz tretjega odstavka 2. člena tega zakona, v primeru iz 2. in 3. točke drugega odstavka tega člena⁶ (Ur. list RS, št. 76/2007).

Do osamosvojitve Slovenije je bil migracijski pretok znotraj bivšega jugoslovanskega ozemlja lažji v primerjavi s sedanostjo, saj se je Slovenija leta 2004 z vstopom v EU priključila tudi schengenskem območju, kar je pustilo velike posledice na omenjenih migracijskih tokovih. S tem je namreč država izgubila določeno stopnjo samostojnosti na področju migracij in ne le, da so priseljenci iz bivše SFRJ bili postavljeni v položaj tujcev iz tretjih držav, ampak jim je z različnimi vizumi in drugimi instrumenti bil otežen dostop do trga dela v Sloveniji (Medica in drugi 2010, 91).

Od vseh 198.242 priseljencev iz bivše SFRJ v Sloveniji predstavljajo največji del državljani Bosne in Hercegovine, katerih število je v letu 2011 znašalo 96.897, med njimi 60.268 moških in 36.629 žensk (SURs 2015). Po osamosvojitvi in tudi pozneje je Slovenija ogromno vlagala v razvoj infrastruktur in gradnjo, za kar je bila zaželena poceni delovna sila, ki so jo predstavljali predvsem priseljenci z območja Bosne in Hercegovine. Vendar pa je zaradi množičnega priseljevanja le-teh prišlo do sprememb v zakonodaji, in sicer je s 1. marcem 2013 začel veljati sporazum, ki ureja postopke zaposlovanja državljanov BIH v Republiki Sloveniji. Sodeč po odločbah novega sporazuma, je priseljenca oz. državljana BIH možno zaposliti v Sloveniji le, če je vključena v sodelovanje tudi služba za zaposlovanje v BIH. Le-ta

⁶Drugi odstavek 2. člena ZZDT: Vlada Republike Slovenije (v nadaljnjem besedilu: vlada) v skladu s sprejeto politiko zaposlovanja in dela tujcev sprejema strategije s področja delovnih migracij, sklepa mednarodne pogodbe, s katerimi določa pogoje za zaposlovanje delavcev in pretok storitev, ter sprejema ukrepe za zaščito domačega trga dela, določene s tem zakonom.

Tretji odstavek 2. člena ZZDT: V skladu z mednarodnimi pogodbami, ki zavezujejo Republiko Slovenijo ter urejajo prosto gibanje delavcev in prosto izvajanje storitev med državami članicami Evropske unije (v nadaljnjem besedilu: EU), državami članicami Evropskega gospodarskega prostora (v nadaljnjem besedilu: EGP) in Švicarske konfederacije, lahko vlada predlaga Državnemu zboru uvedbo in ukinitve ukrepov, ki jih omogočajo mednarodne pogodbe (prehodno obdobje ali varnostno klavzulo) (Ur. list RS, št. 76/2007).

na podlagi povpraševanja po delovni sili izbere kandidate ter jih predlaga delodajalcu, ki se dokončno odloči o njihovi zaposlitvi (ZRSZ).

3.3 Poklicni status priseljencev

Sodobni trg dela v razvitih državah se vse bolj približuje konceptu neoliberalnih trendov deregulacije in zatonu socialnih storitev s strani države. To v največji meri prizadene tiste skupine prebivalstva, ki so ekonomsko in družbeno med najbolj stigmatiziranimi – priseljenci. Sodeč po podatkih Zavoda za zaposlovanje Republike Slovenije, je največ povpraševanja po delovni sili migrantov v ekonomskih sektorjih s tradicionalno slabšimi pogoji dela, kot so gradbeništvo, skrbstveni sektor, proizvodnja, dela v prodaji, sezonska dela itd. (Medica in drugi 2010, 13). V Sloveniji je število priseljencev z območja bivših jugoslovanskih republik tako visoko iz dveh razlogov: prvi je geografska lega, saj so zelo blizu in jih je lahko pripeljati, drugi pa je predvsem dejstvo, da se ta skupina priseljencev srečuje z izkoriščanjem in slabimi razmerami na trgu delovne sile, ter jih je, ko upade povpraševanje po poceni delovni sili lahko poslati nazaj. Velik delež teh delavcev prihaja z gospodarsko in ekonomsko manj razvitih območij in so posledično v večini slabše izobraženi, saj niso imeli možnosti za osnovnošolsko in nadaljnje izobraževanja (Medica in Lukič 2011, 70).

Statistični podatki pričajo o tem, da je bilo v Sloveniji v letu 2011 delovno sposobnih manj kot 1.760.000 prebivalcev⁷, kar predstavlja 85,8 odstotka celotnega prebivalstva (53,7 odstotka aktivnega prebivalstva, to so zaposleni in brezposelni, ter 46,3 odstotka neaktivnega, torej tisti, ki se izobražujejo, upokojenci in drugi neaktivni prebivalci). Kar pa se tiče tujih državljanov, jih je bilo 1. januarja 2011 delovno aktivnih okoli 76.000, kar znaša 67,9 odstotka, med njimi jih je bilo zaposlenih 52.000 (SURS 2013, 26). Sodeč po podatkih Zavoda Republike Slovenije za zaposlovanje, je bilo aprila leta 2015 v Sloveniji na trgu dela tujcem izdanih 950 delovnih dovoljenj, od tega 250 osebnih delovnih dovoljenj, 420 dovoljenj za zaposlitev in 280 dovoljenj za delo. Med temi prevladujejo dovoljenja za zaposlitev, največ pa jih je bilo dodeljenih na področju gradbeništva ter prometa in skladiščenja (ZRSZ).

V spodnji preglednici so prikazana vsa delovna dovoljenja, ki so bila izdana tujcem na trgu dela v mesecu aprilu leta 2015.

⁷ Sem spadajo osebe stare nad 15 let.

Tabela 3.1: Izdana delovna dovoljenja za zaposlitev tujcev po dejavnosti

Izdana delovna dovoljenja za zaposlitev tujcev po dejavnostih, april 2015

	Osebnostno delovno dovoljenje	Dovoljenje za zaposlitev	Dovoljenje za delo	Izvajanje storitev brez del. dovoljenja	Sporazum med RS in BiH o zaposlovanju državljanov BiH v Republiki Sloveniji	Skupaj
SLOVENIJA	250	420	280	287	196	1.433
A Kmetijstvo in lov, gozdarstvo, ribištvo	-	2	140	-	2	144
B Rudarstvo	-	-	-	-	-	0
C Predelovalne dejavnosti	-	75	11	-	48	134
D Oskrba z el. energijo, plinom in paro	-	-	-	2	-	2
E Oskr. z vodo; rav. z odpl., odp.; san. okolja	-	1	-	-	2	3
F Gradbeništvo	-	109	31	-	61	201
G Trgovina; vzdrž. in popravila mot. vozil	-	29	31	8	5	73
H Promet in skladiščenje	-	103	6	-	57	166
I Gostinstvo	-	28	4	24	2	58
J Informacijske in komunikacijske dej.	-	9	6	-	-	15
K Finančne in zavarovalniške dej.	-	1	1	-	-	2
L Poslovanje z nepremičninami	-	4	8	-	2	14
M Strokovne, znanstvene in tehnične dej.	-	33	21	5	9	68
N Druge raznovrstne poslovne dej.	-	10	5	22	8	45
O Javna uprava in obramba; obv. soc. varnost	-	-	-	-	-	-
P Izobraževanje	-	2	-	-	-	2
Q Zdravstvo in socialno varstvo	-	2	6	-	-	8
R Kulturne, razvedrilne in rekreac. dej.	-	1	-	206	-	207
S Druge dejavnosti	-	11	2	14	-	27
T Dejavnost gospodinjstev z zaposlenim hišnim osebjem; proizvodnja za lastno rabo	-	-	-	-	-	-
Ni podatka o dejavnosti	250	-	8	6	-	264

Vir: (ZRSZ).

Iz tabele je razvidno, da je bilo izdanih 1.433 dovoljenj, največ za področje gradbeništva, prometa in skladiščenja ter kmetijskih dejavnosti, gozdarstva, ribištva in lova.

Pri zaposlovanju priseljencev v Sloveniji igra pomembno vlogo tudi spol, saj med zaposlenimi priseljenci prevladujejo moški. Delovno aktivnih priseljencev moškega spola s kosovskim državljanstvom je bilo 85,1 odstotka, medtem ko je bilo zaposlenih žensk s kosovskim državljanstvom 12,2 odstotka. Podobno je tudi s priseljenci iz Bosne in Hercegovine, Makedonije in Srbije, katerih državljani so predstavljali 80 odstotkov, državljanke pa okoli 36 odstotkov delovno aktivne priseljene sile na slovenskem ozemlju. Med tujimi državljankami jih je bilo največ delovno neaktivnih in so imele predvsem status gospodinje ter prejemnic socialne pomoči (SURS 2013, 27).

3. 4 Izobrazba priseljencev

Pomembno se mi zdi izpostaviti tudi podatke o izdanih delovnih dovoljenjih glede na izobrazbeno sestavo priseljencev.

Tabela 3.2: Izdana delovna dovoljenja za zaposlitev tujcev po izobrazbi

Izdana delovna dovoljenja za zaposlitev tujcev po izobrazbi, april 2015

Ravni izobrazbe	Osebno delovno dovoljenje	Dovoljenje za zaposlitev	Dovoljenje za delo	Izvajanje storitev brez del. dovoljenja	Sporazum med RS in BiH o zaposlovanju državljanov BiH v Republiki Sloveniji	Skupaj
1+2 OŠ ali manj	76	222	166	287	59	810
3+4 - nižje, srednje poklicno izobraževanje	124	124	91	-	106	445
5 - srednje tehniško, strokovno, splošno izobraževanje	29	37	2	-	29	97
6+7+8 - visokošolsko izobraževanje prve, druge, tretje stopnje	21	37	21	-	2	81
Skupaj	250	420	280	287	196	1.433

Vir: (ZRSZ).

Podatki v tabeli kažejo, da je bilo v aprilu leta 2015 od vseh 1.433 izdanih delovnih dovoljenj glede na izobrazbo največ izdanih posameznikom, ki so končali osnovno šolo ali manj (810) ter takoj za njimi posameznikom s končano nižjo in srednjo poklicno izobrazbo (445)

Dejstvo je, da imajo priseljenci nekoliko nižjo stopnjo izobrazbe v primerjavi z večinskim prebivalstvom, vendar pa tudi med njimi obstajajo razlike: najvišjo izobrazbo imajo priseljenci, ki prihajajo iz Črne Gore, Češke, Poljske, Slovaške itd. Med najnižje izobraženimi priseljenci pa so Bošnjaki, Albanci, Romi ... (Medvešek in drugi 2009, 30). Ta skupina ljudi se ne srečuje samo z ekonomskimi in bivanjskimi težavami, temveč tudi z družbeno segregacijo.

Kot sem že omenila, pri razlagi kulturnega in socialnega kapitala izhajam iz Bourdiejeve konceptualizacije, ki se mi zdi najbolj relevantna za razlago omenjenih kapitalov na primeru priseljencev iz bivše SFRJ v Sloveniji in njihovi uspešnosti na trgu dela. V tem primeru kulturni kapital predstavlja predvsem izobrazbo, doseženo skozi daljšo participacijo v

institucionaliziranih izobraževalnih ustanovah. Velika večina priseljencev, ki so se v Slovenijo priselili z območja nekdanje Jugoslavije, prihaja iz republik, kjer so možnosti za doseg uspešne visoke izobrazbe omejene in so to večinoma delavci z dokaj nizko stopnjo izobrazbe. Poznamo namreč tri osnovne stopnje izobrazbe: primarna, ki zajema obvezno osnovnošolsko izobraževanje, sekundarna, kamor spadajo srednješolski poklicni in gimnazijski programi, in terciarna, ki predstavlja visoke in visokošolske programe ter magisterij in doktorske študije. Statistični podatki iz leta 2013 kažejo, da imajo tuji državljani v Sloveniji v povprečju nižjo stopnjo izobrazbe kot prebivalci slovenske narodnosti. V tem primeru gre predvsem za priseljence z območja nekdanje Jugoslavije, »teh je namreč med tujci skoraj 88 odstotkov, 44 odstotkov teh oseb je imelo le osnovnošolsko ali celo nižjo izobrazbo, samo 4 odstotki pa terciarno. Njihova najznačilnejša izobrazba je sicer srednja poklicna« (SURS 2013, 31). Tako v Evropi kot v Sloveniji različni podatki o delovanju trgov dela kažejo, da so nizkokvalificirani delavci prisiljeni zasedati nizke položaje in slabo plačana delovna mesta, kar posledično pomeni, da so vedno prve žrtve krize in brezposelnosti (Castanos 2010, 4). Hkrati pa so priseljenci deležni tudi etnične diskriminacije, o kateri govorimo takrat, ko je neka skupina ljudi obravnavana slabše kot druga, le na podlagi etnične pripadnosti. Sovražen odnos do priseljencev in izogibanje socialnim stikom z omenjeno skupino ima vpliv na uspešnost in možnosti napredovanja priseljencev na trgu dela, saj lahko v določenih okoliščinah, kjer je pomembno mreženje privede do problematike odsotnosti le tega (Medvešek in drugi 2009, 34).

3.5 Bivanjski vzorci priseljencev

Socialni in kulturni kapital priseljencev sta močno odvisna od družbenih in prostorskih dimenzij, saj ljudje pridobivajo in udeležujejo svoje znanje v določenem družbenem okolju, kjer živijo in se gibajo (Portes 1995, 215). Večina priseljencev iz bivše SFRJ v Sloveniji, ki opravljajo nizkokvalificirana delovna mesta, živijo v samskih domovih ali stanovanjskih četrtih, ki so znane po tem, da jih naseljujejo večinoma priseljenci z juga, hkrati pa so po navadi te četrti odmaknjene na periferna območja mest. Ta skupina ljudi ima posledično okrnjene in ovirane stike z večinskim slovenskim prebivalstvom, kar jim do neke mere tudi onemogoča pridobivanje določenih družbenih virov in dobrin.

Še posebej bi želela izpostaviti problematiko samskih domov, ki se kaže v tem, da slovenska zakonodaja do leta 2011 ni poznala pravil, ki bi določala življenjske standarde in pogoje

bivanja, kar pomeni, da ni nikjer izrecno določeno število stanovalcev v sobah, kakšna naj bi bila površina sob in oken, kakšno naj bi bilo ogrevanje domov itd. (Medica in drugi 2011, 47). Leta 2011 pa je izšel Pravilnik o določitvi minimalnih standardov za nastanitev tujcev, ki so zaposleni ali delajo v Republiki Sloveniji, ki določa minimalne higienske in bivanjske standarde za tujce, hkrati pa vključuje še dovoljeno število oseb v posameznih prostorih, površino in opremljenost bivanjskih prostorov in sanitarij itd. Pravilnik naj bi začel veljati od 1. januarja leta 2012 (Uradni list RS, št. 71/2011).

Bivanjske razmere priseljencev, še posebej tistih, ki živijo v raznih samskih domovih in se vsakodnevno srečujejo s problematiko strogega nadzora življenja in bivanja delavcev (zapiranje vrat, omejitve glede hrupa in glasnega poslušanja glasbe itd.) ter predvsem z namestitvijo samskih domov na perifernih območjih (Medica in drugi 2011, 42), vodijo do grajenja močnih medosebnih vezi znotraj etnične skupnosti, kjer govorijo v maternem jeziku, imajo podobne poglede, razmišljanja, migracijsko izkušnjo in veliko skupnih stvari, kar so viri etnične identifikacije znotraj skupine. Hkrati pa se posledično zaradi morebitne izolacije od večinskega prebivalstvom spletejo šibke vezi ali pa se sploh ne zgodijo med pripadniki etničnih skupnosti in večinskim prebivalstvom (Bankston 2014, 27) Ustvari se odnos »mi« in »oni«, kar je še danes mogoče čutiti povsod okoli nas tako pri vsakdanjem pogovoru kot tudi v medijskem in političnem diskurzu. Pripadnost določeni skupini, kot so priseljenci da posameznikom skupne interese in skupno identiteto, kar jih pripelje do tega, da medsebojno sodelujejo in si pomagajo (Bankston 2014, 27). Vendar pa imajo močne vezi znotraj etnične skupine tudi slab vpliv na socialni kapital priseljencev, saj predstavljajo negativen socialni kapital. Razmerja med priseljenci znotraj lastne etnične skupnosti tako omogočajo, kot tudi zavirajo delovanje posameznika. To se kaže predvsem v konceptu povezovalnega in premostitvenega socialnega kapitala, v tem primeru je povezovalni socialni kapital tisti, ki deluje na negativen način in zavira posameznikovo delovanje. Le ta je namreč obkrožen z drugimi posamezniki znotraj skupine, s katerimi je razvil močne in tesne vezi in kateri so med seboj razvili tovrstne vezi, to pa posamezniku onemogoča popolnoma svobodno delovanje zunaj skupnosti, saj ustvarja socialno kontrolo nad posameznikom. (Bankston 2014, 28–29).

4 EMPIRIČNI DEL - Raziskava o položaju priseljencev na trgu dela ter stopnji kulturnega in socialnega kapitala priseljencev

V empiričnem delu bom poskušala ugotoviti, v kolikšni meri in na kakšen način omenjena kapitala prispevata k zaposlitveni uspešnosti priseljencev ter do katere mere le-tim onemogočata uspešno participacijo na trgu delovne sile v Sloveniji.

S pomočjo že obstoječih podatkov in informacij, ki sem jih pridobila z metodo polstrukturiranih intervjujev, bom odgovorila na zastavljena raziskovalna vprašanja. Do sedaj je bilo izvedenih že kar nekaj kvantitativnih raziskav s področja merjenja kulturnega in socialnega kapitala posameznikov, sama pa bom le-te nadgradila s kvalitativno analizo na manjšem vzorcu petnajstih intervjuvancev. Za raziskavo sem pripravila polstrukturiran intervju, ki sem ga razdelila na štiri sklope: socio-demografski podatki intervjuvanega priseljenca, socialni kapital ter kulturni kapital priseljencev in pa položaj priseljencev na trgu dela v Sloveniji. Vzorec, ki sem si ga pri raziskovanju izbrala, zajema petnajst priseljencev z območja bivše SFRJ v Sloveniji. Od tega je sedem oseb ženskega in osem oseb moškega spola, rojenih med leti 1952 in 1989.

4.1 Opis metodologije

Glede vpliva socialnega in kulturnega kapitala na položaj priseljencev na trgu dela je bilo izvedenih kar nekaj raziskav, ki pa so temeljile predvsem na kvantitativnih metodah pridobivanja podatkov. Korošec (2008) je v svoji raziskavi z naslovom: *Socialni in kulturni kapital kot dejavnika razlik v uspešnosti na trgu dela med staroselci, priseljenci in potomci priseljencev*, izpostavila naslednjo tezo: »Več kot ima posameznik kulturnega in socialnega kapitala ciljne države, več ima uspeha na trgu dela« (Korošec 2008, 22). Indikatorji, ki jih je pri raziskavi uporabila, so bili: materni in pogovorni jezik, izobrazba in državljanstvo priseljencev, položaj priseljencev na trgu dela pa je merila z indikatorji poklicnega statusa in statusa aktivnosti. Ugotovitve raziskave so pokazale, da imata socialni in kulturni kapital z vsemi svojimi indikatorji pomemben vpliv na uspeh priseljencev na trgu dela, vendar le skozi poklicne strukture le-teh (Korošec 2008, 22). Namreč priseljenci na trgu dela v Sloveniji zasedajo slabše plačana delovna mesta v primerjavi z večinskim slovenskim prebivalstvom, in so bolj zastopani na delovnih mestih, ki jih povezujemo z nizko stopnjo izobrazbe. Tako posamezniki, ki imajo višjo stopnjo izobrazbe pridobljene v ciljni državi, obvladajo slovenski

jezika, dalj časa prebivajo v Sloveniji in posedujejo državljanstvo Republike Slovenije imajo tudi boljše možnosti za uspešno nastopanje na trgu dela v Sloveniji.

Sama sem za raziskavo uporabila metodo polstrukturiranih intervjujev. Omenjeno metodo sem izbrala zato, ker se mi je zdela najbolj učinkovita za pridobitev informacij na manjšem vzorcu intervjuvancev, prav tako sem za osnovo imela pripravljena vprašanja zaprtega tipa, ter sem dodala še odprta vprašanja, skozi katera sem pridobila več informacij o temah, ki sem jih proučevala.

Pri oblikovanju vprašanj sem si pomagala s SJM Evropsko družboslovno raziskavo ali European Social Survey raziskavo (ESS) iz leta 2012, kjer sem črpala že preverjena vprašanja, ki bi mi pomagala odgovoriti na zastavljena raziskovalna vprašanja. Prav tako pa sem si pomagala še z ISSP 2017 raziskavo z naslovom Module on Social Networks and Social Resources, kjer sem našla nekaj ključnih načinov za uspešno merjenje socialnega kapitala. V veliko pomoč pri merjenju kulturnega kapitala je bila raziskava BBC New Magazine, izvedena v Veliki Britaniji leta 2013, in pa delo avtorja Nan Lina z naslovom Social Capital – A Theory of Social Structure and Action, ki mi je dalo vpogled v merjenje socialnega kapitala.

Intervju s posameznim priseljencem je trajal v povprečju štirideset minut, vzorec izbranih intervjuvancev pa je bil priložnostni. Raziskavo sem izvedla v obdobju med 7. junijem in 5. avgustom 2015. Intervjuvala sem na različnih krajih: v Ljubljani, Celju in Kranju. Intervjuji so večinoma potekali po domovih posameznih intervjuvancev, štiri med njimi pa sem intervjuvala na njihovih delovnih mestih.

Z intervjuvanci sem se v večini pogovarjala v slovenščini, vendar v pogovornem jeziku, z nekaterimi pa sem govorila tudi v srbohrvaščini, zaradi njihovega nepoznavanja slovenskega jezika. Pri tem sem pazila, da se vsebina vprašanj ni spremenila.

4.2 Demografski podatki

Vprašanja, ki so se nanašala na demografske podatke priseljencev, so zajemala informacije o letnici in kraju rojstva priseljencev, o narodnosti, letnici priselitve v Slovenijo in morebitnem posedovanju slovenskega državljanstva. Med petnajstimi priseljenci je šest slovenskih državljanov in devet državljanov ostalih nekdanjih jugoslovanskih republik.

Tabela 4.1: Demografski podatki intervjuvanih priseljencev

Imena priseljencev	Letnica in kraj rojstva	Letnica priselitve v Slovenijo	Državljanstvo
Marko	Črna Gora, 1952	1971	slovensko
Moamer	Bosna in Hercegovina, 1954	1972	slovensko
Risto	Črna Gora, 1956	1976	črnogorsko
Lejla	Bosna in Hercegovina, 1962	1987	slovensko
Petra	Hrvaška, 1964	1995	slovensko
Ante	Hrvaška, 1969	1999	slovensko
Azem	Albanija, 1963	1999	albansko
Sandra	Srbija, 1961	1999	srbsko
Hasan	Bosna in Hercegovina, 1974	2000	slovensko
Zoran	Makedonija, 1960	2001	makedonsko
Nikola	Srbija, 1973	2005	srbsko
Almira	Bosna in Hercegovina, 1976	2006	bosansko
Bojana	Makedonija, 1968	2007	slovensko
Melita	Bosna in Hercegovina, 1978	2009	bosansko
Sofija	Srbija, 1989	2012	srbsko

Kot je videti iz tabele 4.2 je povprečna starost intervjuvancev 48 let, najmlajša med njimi je stara 26 let, najstarejši pa 63 let. Kraj rojstva priseljencev je različen, in sicer sestavljajo vzorec priseljenci, ki prihajajo iz Srbije, Črne Gore, Bosne in Hercegovine, Hrvaške, Makedonije in Albanije. Intervjuvanci so se v Slovenijo priselili med leti 1971 in 2012.

V nadaljevanju sem se osredotočila na merjenje socialnega in kulturnega kapitala priseljencev, kar nikakor ni bilo enostavno.

4.3 Merjenje kulturnega kapitala

Bourdieu je koncept kulturnega kapitala razlagal v relaciji z višjo stopnjo izobraženosti otrok višjega socialnega razreda. Če apliciramo kulturni kapital po Bourdieu na same priseljence, lahko vidimo, da so po navadi priseljenci tisti, ki imajo manj znanja o jeziku ciljne države, hkrati pa njihove veščine in znanja niso pridobljena v ciljni državi, zato so v slabšem položaju v primerjavi z večinski prebivalstvom, ki tovrstni kapital posedujejo. Pomembnost kulturnega kapitala leži v dejstvu, da je, kot pravi Bourdieu, kulturni kapital mogoče pretvoriti v druge vrste kapitala in virov, kot sta npr. ekonomski kapital (glede na dohodkovni razred, v katerega posameznik spada) in socialni kapital (glede na omrežja, ki jih prek kulturnega kapitala posameznik splete s pomembnimi drugimi) (Kamin in Tivadar 2011, 1014). Pomembno vlogo pri tem, kakšno stopnjo kulturnega kapitala imamo, igra tudi družinsko ozadje in izobraženost posameznikovih staršev ter ožje družine, torej materialne razmere, v katerih je posameznik živel, in kulturne kompetence, ki si jih je pridobil z izobraževanjem in neformalnim učenjem. Vendar pa moramo biti pozorni tudi na to, da je po Bourdieuju ekonomski dobiček, ki je posledica vlaganja v izobraževanje, odvisen od poznejših razmer na trgu dela in od povpraševanja (Kamin in Tivadar 2011, 1015–1017). Leta, ki jih je priseljenec vložil v izobraževanje, se obrestujejo pri poznejšem nastopanju na trgu dela. Namreč tisti, ki zasedajo manj kvalificirana delovna mesta, se posledično tudi težje zaposlijo, saj je konkurenca zaposljivih znatno višja, vzporedno z njo pa tudi negotovost. Popolnoma drugačna pa je situacija na bolj kvalificiranih delovnih mestih, kjer je zamenljivost ljudi precej nižja (Kamin in Tivadar 2011, 1016).

V intervjujih, ki sem jih opravila, sem se v prvem sklopu vprašalnika osredotočila na analiziranje stopnje kulturnega kapitala intervjuvancev, predvsem na izobrazbo intervjuvanca ter družinske razmere, iz katerih izhaja. Freidberg je opozoril na dejstvo, da razlikujemo dve obliki kulturnega kapitala priseljenca, in sicer kulturni kapital države izvora in kulturni kapital ciljne države, kjer slednji odigra pomembnejšo vlogo pri uspešnosti posameznika na trgu dela, saj določena znanja, ki so pridobljena v izvorni državi, ni mogoče prenesti preko etničnih meja (Kanas in van Tubergen v Korošec 2008, 7). Stopnjo kulturnega kapitala sem poskušala ugotoviti na podlagi naslednjih indikatorjev:

- Stopnja izobrazbe priseljenca in staršev priseljenca (Kamin in Tivadar 2011, 1014)
- Udeleževanje priseljenca v različnih družabnih in kulturnih dogodkih (BBC 2013)

- Uporaba maternega in slovenskega jezika za komunikacijo priseljencev na vsakodnevni ravni (Korošec 2008, 14)

4.4 Merjenje socialnega kapitala

Tako kot kulturni je tudi socialni kapital zapleteno izmeriti, kar izhaja iz same problematike opredelitve pojma in izbire indikatorjev, na podlagi katerih bi lahko določili stopnjo socialnega kapitala. Gre za kontekstualno pogojeno naravo le-tega (Adam in Rončević v Makarovič 2003, 9). Socialni kapital je pojem, ki je od avtorja do avtorja različno obravnavan, sama se bom osredotočila na Bourdieujevo pojmovanje koncepta (Van Deth 2008, 153–154). Namen socialnega kapitala je dokaj jasen, gre za vlaganje v družbene odnose v pričakovanju pridobljenih prednosti in možnosti na trgu dela (Lin 2001, 19). Socialni kapital nam posledično omogoča delovanje znotraj omrežja pomembnih drugih, kar lahko olajša dostop do določenih družbenih virov. Tako kot kulturni kapital se tudi socialni kapital ob morebitni selitvi nekoliko pretrga in postane pomemben socialni kapital ciljne države, zato je položaj priseljencev v luči socialnega kapitala zanimiv. Priseljensec, ki pride prvič v Slovenijo in ki ne pozna nikogar v ciljni državi ter nima nobenega osebnega razmerja ali poznanstva, ima posledično nizek socialni kapital (Korošec 2008, 8).

Socialni kapital zajema dva aspekta, in sicer strukturnega in kulturnega. Pod strukturne aspekte spadajo vezi med posamezniki, kulturne aspekte pa predstavljajo zaupane norme in vrednote. Prav tako ima socialni kapital dve dimenziji, lahko je obravnavan kot individualen ali kolektiven (Van Deth 2008, 159).

Dejstvo je, da so v današnji moderni družbi vezi in poznanstva med posamezniki pridobila pomen, saj nam olajšajo dostop do določenih dobrin in lahko celo pripomorejo k izboljšanju ekonomskega statusa posameznika. Sama sem socialni kapital ocenila na podlagi naslednjih indikatorjev:

- Splošna stopnja zaupanja priseljencev do ljudi ter stopnja zaupanja priseljencev do oseb iste narodnosti (Van Deth 2008, 159)
- Večinska narodnostna struktura priseljenčevih prijateljev in znancev (Komac, Medvešek in Roter 2007, 175)
- Poklicna struktura priseljenčevih prijateljev in znancev (Canadian election study 2000 in ISSP 2015, 14)

4.5 Analiza pridobljenih podatkov

4.5.1 Položaj priseljencev na trgu dela

Položaj priseljencev na trgu dela, ki ga želim pojasniti s pomočjo socialnega in kulturnega kapitala, sem preverjala v četrtem sklopu vprašalnika, ki se nanaša na trenutni poklic priseljencev, delovno aktivnost posameznika v zadnjih sedmih dneh in skupni mesečni neto prihodek gospodinjstva priseljencev. Za lažje razumevanje položaja posameznega intervjuvanca sem v spodnji preglednici pripravila osnovne podatke o položaju priseljencev na trgu dela v Sloveniji.

Tabela 4.2: Podatki o položaju priseljencev na trgu dela v Sloveniji

Imena priseljencev	Delovna aktivnost v zadnjih sedmih dneh	Trenutni poklic	Skupni mesečni neto prihodek
Sandra	gospodinjska dela	gospodinja	Nad 3100€
Sofija	se izobražuje	študentka	801-1000€
Marko	plačano delo	direktor proizvodnje	2501-3100 €
Nikola	plačano delo	upravljavec strojev	1001-1300€
Risto	plačano delo	kontrolor	551-800 €
Ante	plačano delo	programer	2501-3100€
Petra	plačano delo	samozaposlena	2201-2500€
Almira	delo na črno	čistilka	551 – 800€
Hasan	plačano delo	varilec	801-1000€
Lejla	gospodinjska dela	gospodinja	1001-1300€
Moamer	plačano delo	šofer	1001-1300€
Azem	plačano delo	zdravnik	Nad 1300€
Melita	plačano delo	čistilka	551-800€
Zoran	nezaposlen	hišnik	1001-1300€
Bojana	plačano delo	odvetnica	2501 – 3100€

4.5.2 Priseljencevo posedovanje državljanstva Republike Slovenije in način pridobitve zaposlitve priseljencev

Po mnenju teoretikov lahko dojemamo državljanstvo kot »obliko kolektivne identitete v kulturnem in psihološkem smislu...« (Komac in Medvešek 2015, 461) Državljanstvo priseljenci lahko pridobijo šele po izpolnjevanju določenih pogojev, kot je npr. dobro znanje slovenskega jezika tako ustno kot pisno, ter daljša doba bivanja v Sloveniji, in sicer vsaj 10 let. Torej bi lahko rekli, da je državljanstvo pokazatelj integracije v slovensko družbo (Korošec 2008, 8).

Morebitno posedovanje državljanstva sem merila s pomočjo naslednjega vprašanja:

- Ali ste državljan(ka) Slovenije?
- Katero državljanstvo imate? (SJM 2012/2, 11)

Med intervjuvanimi priseljenci ima slovensko državljanstvo šest priseljencev različnih poklicev (direktor proizvodnje, direktorica, varilec, šofer, ...) in sicer Marko, Ante, Petra, Hasan, Lejla in Moamer. Ostali priseljenci pa imajo še vedno državljanstvo izvirne države.

Glede iskanja zaposlitve, kot že omenjeno, obstajata dve poti: formalna in neformalna pot. Formalna pot so razni oglasi za prosta delovna mesta, Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje, medtem ko so neformalne poti predvsem prijatelji in znanci, ki lahko posamezniku posredujejo informacije oz. ga priporočijo za določeno delovno mesto (Komac in drugi 2007, 180).

Način pridobitve zaposlitve priseljencev sem preverjala z naslednjim vprašanjem:

- Ali nam lahko poveste, na kakšen način ste našli svojo trenutno zaposlitev? (Komac in drugi 2007, 180).

Intervjuvanci so do zaposlitve prišli na različne načine:

»Ko sem prišla v Slovenijo leta 2009, najprej nisem sploh iskala zaposlitve. Potem ko je mož ostal brez dela, saj je šlo podjetje v stečaj, pa sem bila primorana poiskati nekaj. Na lastno pest nisem uspela nič najti, večkrat sem poskušala na različnih mestih v trgovinah, pekarnah, gostilnah ... vsi so hoteli ali izobrazbo ali znanje slovenskega jezika. Letos februarja mi je prijateljica, ki čisti poslovne prostore enega podjetja, povedala, da iščejo čistilko. Sedaj že pol leta delam tukaj.« (Melita, 37, Bosna in Hercegovina, čistilka).

»Po končani fakulteti, ko sem končal metalurgijo, me je tedanji profesor in mentor predlagal podjetju, kjer sem še sedaj zaposlen ...« (Marko, 63, Črna Gora, vodja proizvodnje).

»V Srbiji sem opravljal takšna sprotna dela. Potem me je kontaktiral stric, ki je živel v Sloveniji že nekaj let, in rekel, da je našel službo zame. Sedaj delam kot upravljavec strojev v istem podjetju ...« (Nikola, 42, Srbija, upravljavec strojev).

»Končal sem medicino v Albaniji in se najprej zaposlil v Srbiji, saj sem se poročil s Srbkinjo. Potem sva se z ženo odločila, da se preseliva zaradi višjega standarda in plač, saj sta tako družbeni kot ekonomski status zdravnikov v Srbiji občutno prenizka. Izbrala sva Slovenijo, saj je blizu in takoj po prihodu sem se prijavil na Zavod za zaposlovanje Republike Slovenije, kjer sem dokaj hitro dobil odgovor in sedaj delam že 15. leto tukaj v bolnišnici ...« (Azem, 52, Albanija, zdravnik).

»Trenutno sem brezposeln. Prej sem opravljal dela hišnika na neki osnovni šoli, za delo sem izvedel od prijatelja, katerega žena dela kot čistilka na isti šoli. Delal sem samo nekaj mesecev, potem sem imel zdravstvene težave in kmalu za tem dobil odpoved. Sedaj spet iščem zaposlitev.« (Zoran, 55, Makedonija, brezposeln).

»V Zagrebu sem končala gradbeno fakulteto in najprej tam delala. Ker sem iz mešanega zakona, razmere na Hrvaškem niso bile več ugodne zame in mojega partnerja, tako sva leta 1995 prišla živeti v Slovenijo. Tukaj sem se prijavila na hitri tečaj slovenskega jezika in pol leta za tem sem dobila delovno mesto na enem izmed gradbenih podjetij. To podjetje je sedaj v stečaju, ampak sva na pobudo Tomaža, sodelavca, ki je sicer slovenske narodnosti, leta 2003 skupaj odprla podjetje, ki se ukvarja z gradbenim nadzorom...« (Petra, 51, Hrvaška, direktorica).

»Takoj po preselitvi iz Bosne sem poskušala najti posel. Iskala sem predvsem v trgovinah, saj sem po poklicu trgovka, ampak ga nisem mogla najti. Začela sem tud s tečajem slovenščine, a je predrago in si ga ne morem privoščiti. Sedaj delam na črno, čistim po domovih, stanovanjih, hišah. Prvič sem za to izvedela od prijateljice, ki tudi čisti pri teh ljudeh. Potem, ko sem začela delati, pa sem dobila še kar nekaj ponudb. Nazadnje me je na primer ta farmacevtka, pri kateri čistim, predlagala še svoji prijateljici. Zdaj imam že kar nekaj stanovanj.« (Almira, 39, čistilka).

»Sam sem prišel v podjetje in so me vzeli. Delam tukaj kot programer strojev.« (Ante, 46, programer).

4.5.2 Stopnja izobrazbe priseljencev in staršev priseljencev

Izobrazba je pomemben indikator kulturnega kapitala, saj je za visok kulturni kapital elit potrebna možnost izobraževanja v institucijah, ki sledijo določenim standardom. Namreč korelacija med količino znanja in certifikatom (diploma, dokazilo ...) temelji na prepričanju, da ima tisti, ki poseduje visok certifikat, vso znanje, tudi tisto, ki je na stopnji manj zahtevnih stopenj izobraževanja. Posledično to pomeni, če dve osebi opravljata enako delo in imata popolnoma enako znanje o kvalifikacijah, ki so potrebne za opravljanje tega delovnega mesta, bo še vedno oseba, ki ima končano višjo stopnjo izobrazbe in s tem višji certifikat, tudi boljše plačana in statusno gledano višje na družbeni lestvici (Bourdieu 1984, 328). Izobrazba staršev predstavlja pomembno informacijo pri proučevanju kulturnega kapitala priseljencev, saj je v naravi kulturnega kapitala, da se prenaša znotraj družine s staršev na otroka (Bourdieu 1986, 282). Bourdieu namreč meni, da se kulturni kapital prenaša s staršev na njihove potomce, ti pa izkoristijo kulturni kapital za boljše ekonomske dosežke in posledično sebi omogočijo doseganje boljšega socio-ekonomskega statusa (Bourdieu 1977, 1984; Bourdieu and Passeron 1990 v Andersen in Jaeger 2013, 2).

Za preverjanje stopnje izobrazbe priseljencev in njihovih staršev sem uporabila naslednja vprašanja iz Evropske družboslovne raziskave 2012:

- Katera je najvišja stopnja izobrazbe, ki jo je dosegel vaš oče?
- Katera je najvišja stopnja izobrazbe, ki jo je dosegla vaša mama?
- Katera je zadnja šola, ki ste jo končali, redno ali izredno? (SJM 2012/2, 26)

Iz intervjujev s priseljenci se je izkazalo, da imajo očetje priseljencev v povprečju višjo stopnjo izobrazbe kot matere. Največ očetov priseljencev ima osnovnošolsko in srednješolsko izobrazbo, medtem ko imajo matere priseljencev v večini nepopolno in popolno osnovnošolsko izobrazbo. Izobrazba staršev je pomembno vplivala na izobraževalno pot, ki jo je izbral posameznik, kar se potrjuje v kar nekaj primerih: namreč priseljenci, katerih starši so imeli višjo stopnjo izobrazbe, so tudi sami dosegli višjo izobrazbo in obratno. Na vprašanje o izobrazbi priseljencev in njegovi izobraževalni poti so dejali naslednje:

»Moj oče je imel doktorat znanosti, po poklicu je bil minister kadrov v Srbiji. Mati pa je bila profesorica na srednji zdravstveni šoli. /.../ Končala sem fakulteto za šport. Starša, predvsem oče je želel, da diplomiram, saj je tudi moja mlajša sestra diplomirala, in sicer je po poklicu

zdravnica. Nekako je bilo logično, da bom tudi sama po končani gimnaziji šla na fakulteto, manj ni bilo sprejemljivo ...» (Sandra, 54).

»Oče je po poklicu turistični vodič, nima fakultetne izobrazbe. Mati je bila profesorica angleščine na gimnaziji. /.../ Ko sem končala gimnazijo, sem sama vedela, da si želim študirati modni dizajn, in se vpisala na Naravoslovno tehnološko fakulteto v Srbiji, in sicer smer modni dizajn, kjer sem diplomirala leta 2010. /.../V Slovenijo sem prišla živeti leta 2012 in sem se zaradi študentskega statusa vpisala še na magisterij na filozofsko fakulteto na antropologijo ...» (Sofija, 26).

»Mama je bila gospodinja, oče je delal v tovarni, imel je osnovno šolo, medtem ko mama še tega ni končala. /.../ Želel sem se zaposliti in iti iz Srbije, končal sem višjo strokovno šolo, da bi lahko delal kaj boljšeg, ampak sem tudi sam delavec v tovarni, sem upravljavec strojev ...» (Nikola, 42).

»Zadnja izobrazba, ki jo je imel oče, je bila menda srednja šola, nisem prepričana, vem, da je vozil tovornjak. Mati je bila gospodinja, ni se šolala. /.../ Osnovno izobrazbo imam, osem let osnovne šole, to je zadnj, kar sem končala.« (Melita, 37).

Priseljenci, katerih starši imajo nižjo izobrazbo, kar pomeni nedokončano in dokončano osnovno šolo, imajo posledično nižjo izobrazbo kot pa tisti priseljenci, katerih starši imajo končano vsaj nižjo ali srednjo poklicno izobrazbo ali pa srednjo strokovno in srednjo splošno izobrazbo. Prva skupina priseljencev ima zato nizek začetni kulturni kapital, vendar pa je njihova izobrazba kljub temu višja od izobrazbe njihovih staršev.

4.5.3 Udeleževanje priseljencev pri različnih družabnih dogodkih in kulturnih aktivnostih

Udeležba posameznika v družabnih dogodkih in kulturnih aktivnostih, kot so koncerti, opere, gledališča, balet, muzeji ..., je pomemben pokazatelj kulturnega kapitala posameznika, saj večji spekter družabnih dogodkov in hobijev, ki jih posameznik ima, omogoča bolj raznoliko socialno omrežje. Ni pomembno, kakšne vrste aktivnosti se posameznik udeležuje; v tem primeru igranje nogometa in obiskovanje opere pomenita enako mero posameznikovih aktivnosti, saj sta pomembna pogostost udeležbe in aktivna udeležba (BBC 2013). Priseljenci

z višjo stopnjo izobrazbe in večjim krogom prijateljev in znancev se tudi bolj pogosto udeležujejo družabnih dogodkov, medtem ko se tisti, ki imajo nižjo izobrazbo in opravljajo nižje kvalificirana dela, tovrstnih družabnih dogodkov in aktivnosti udeležujejo bistveno manj.

Za podatke o udeležbi priseljencev v različnih družabnih dogodkih in kulturnih aktivnostih sem uporabila naslednje vprašanje:

- Če se primerjate z drugimi ljudmi vaše starosti, kako pogosto bi zase rekli, da se udeležujete različnih družabnih srečanj? (SJM 2012/2, 9)

Dodala sem še podvprašanje:

- Ali lahko opišete družabna in kulturna srečanja, ki se jih udeležujete, in katerega srečanja ste se udeležili zadnjega?

Hasan, ki je po poklicu varilec, o udeleževanju družabnih in kulturnih dogodkov pravi: *»Precej manj kot večina, nimam časa za koncerte, delam od jutra do večera, potem sem preveč utrujen. /.../ Nazadnje sem bil na rojstnem dnevu od prijateljewe hčerke Alme, krog prijateljev, družine, drugam nimam časa iti.« (Hasan, 41, varilec).*

Podobnega mnenja je tudi Nikola: *»Ne spremljam kulturo. Kar se tiče druženja, grem s sodelavci na kavo ali s prijatelji na kakšno pivo. Treba je plačati položnice in obleči otroke, nimam jaz časa niti denarja za kulturo.« (Nikola, 42, upravljavec strojev).*

Petra, Azem in Bojana pa so bolj dovzetni za tovrstne dogodke in druženja:

»Zase bi rekla, da se udeležujem družabnih in kulturnih dogodkov zelo pogosto. S prijateljico greva vsaj enkrat na mesec na kakšen koncert ali balet. Nazadnje sva s prijateljico obiskali čudovito predstavo v gledališču ...« (Petra, 51, direktorica).

»Mislim, da obiskujem kulturne prireditve v enaki meri kot ostali. Tudi družabnih dogodkov je veliko. Ko imam čas, greva z ženo v kino, vendar več se udeležujeva takšnih aktivnosti na potovanjih. Nazadnje sem z družino obiskal opero v Veroni ...« (Azem, 52, zdravnik).

»Zagotovo več kot drugi ljudje moje starosti. Nazadnje sem bila na jazz koncertu v živo nekje v centru mesta z možem ...« (Bojana, 54, odvetnica).

4.5.4 Uporaba maternega in slovenskega jezika za komunikacijo priseljenca na vsakodnevni ravni

Jezik, ki ga priseljenci uporabljajo na vsakodnevni ravni za komunikacijo s prijatelji, sorodniki in sodelavci, je dober pokazatelj kulturnega kapitala, saj priseljenci v večji meri jezik ciljne države ne poznajo dovolj dobro in imajo posledično nizko stopnjo kulturnega kapitala (Korošec 2008, 6). Prav tako nam jezik, ki ga posameznik govori vsak dan, veliko pove o tem, v kakšnih krogih se giba, saj če je obkrožen predvsem z drugimi priseljenci, ima manj možnosti, da bi se naučil jezika ciljne države, v tem primeru slovenščine. Priseljenčevo znanje in uporaba maternega jezika nimata vrednosti, če ne obvlada jezika ciljne države, saj je znanje jezika ciljne države za večino delovnih mest nujnost, hkrati pa ima obvladovanje jezika ciljne države močan pozitiven učinek pri umestitvi posameznika na trg dela (Korošec 2008, 7). Vzporedno z jezikom je tudi poznavanje slovenske kulture s strani priseljencev precej šibko, kar bi lahko pripisali dejstvu, da nimajo dovolj razvitih vezi in omrežij z večinskimi prebivalstvom.

Uporabo maternega in slovenskega jezika za komunikacijo priseljenca na vsakodnevni ravni sem preverjala z naslednjim vprašanjem:

- Kateri jezik ali jezika doma najpogosteje govorite? (SJM 2012/2, 12)

Dodala sem še podvprašanja:

- V katerem jeziku se najpogosteje pogovarjate s prijatelji?
- V katerem jeziku se najpogosteje pogovarjate s kolegi z dela?

Priseljenci, ki sem jih intervjuvala, na vsakodnevni ravni v večini uporabljajo materni jezik, vendar pa je odvisno od tega, s katerimi ljudmi se srečujejo in pogovarjajo. Vsi priseljenci ne glede na obvladanje slovenščine se doma z družino in sorodniki pogovarjajo pretežno v maternem jeziku, z izjemo Marka (63), čigar partnerka je slovenske narodnosti in se posledično doma z otroki in partnerko pogovarja izključno v slovenščini, ter Sofije (26), saj je njen fant prav tako Slovenec, vendar se z njim pogovarja mešano, saj obvlada srbohrvaščino. Razmere nekoliko variirajo, kar se tiče komuniciranja priseljencev s prijatelji in kolegi z dela. Pri tem igra veliko vlogo poklicni status priseljenca, namreč obe gospodinji Sandra (54) in Lejla (49) se s prijatelji in znanci pogovarjata v maternem jeziku, in sicer Lejla v bosanščini,

Sandra pa v srbsčini. Obe imata precej slabo znanje slovenskega jezika, zato sem intervju z njima opravljala v srbohrvaščini.

Večina priseljencev se s svojim krogom prijateljev pogovarja v maternem jeziku
»Moji prijatelji so iz bivše Juge, pogovarjamo se seveda po naše ...« (Nikola, 42).

»Z dvema prijateljema se pogovarjam po slovensko, za njiju tudi delam. Pri njima čistim. Ostali prijatelj, s katerimi se družim, so Bosanci, Srbi, Hrvati, Albanci in še kakšne narodnosti, z njimi se pogovarjam seveda po domače, v bosanščini ...« (Almira, 39).

»Moji prijatelji so vsi Hrvati, jaz in moj fant Blaž se pogovarjava, ko sva z njimi, v srbsčini. Ko sem z Blaževo prijateljico Kajo na primer pa se pogovarjava po slovensko. Ampak definitivno imam več prijateljev iz Hrvaške in Srbije.« (Sofija, 26).

»S prijatelji se pogovarjam po bosansko.« (Melita, 37).

»Glede na to, da so moji prijatelji po poreklu Makedonci, Srbi, Bosanci ali Hrvati, se medsebojno pogovarjamo v srbsčini ...« (Zoran, 55).

Izjemo predstavljajo Marko, ki je v Sloveniji najdlje in ima partnerko slovenske narodnosti, ter Azem in Petra, ki pravita, da imata dosti prijateljev slovenske narodnosti.

»Odkvisno, kdo so. Če so od dol, se pogovarjamo v našem jeziku, če pa so Slovenci, v slovenščini./.../ Večina prijateljev je Slovencev, tako da se največ pogovarjam s prijatelji v slovenščini, sem ne štejem tiste prijatelje iz Črne Gore.« (Marko, 63).

»Kaj pa vem, s svojo najboljšo prijateljico se pogovarjam v hrvaščini, in seveda z najino družbo, z ostalimi pa se pogovarjam po slovensko.« (Petra, 51).

»Družim se z vsemi, ne glede na narodnost. Moji prijatelji so vseh narodnosti. Če se srečam s kom od naših, se pogovarjam v albanščini, če sem z Bosanci, govorim bosansko, s Slovenci slovensko ...« (Azem, 52).

Pri komuniciranju s sodelavci pa je uporaba jezika na vsakodnevni ravni odvisna od poklica, ki ga priseljenec opravlja. Tisti priseljenci, ki opravljajo nekvalificirana, polkvalificirana in kvalificirana dela ter poklice v storitvenih dejavnostih, se na delovnem mestu večinoma srečujejo z osebami, ki so prav tako priseljenci oz. prihajajo iz nekdanjih jugoslovanskih republik.

»... s sodelavci govorim naš jezik. Delam v tovarni, v delavnici in dol se pogovarjam v srbsčini, srbohrvaščini. Če pa pride kdo iz administracije pa govorimo v slovenščini ...« (Nikola, 42, upravljavec strojev).

» Nimam kolegov na delovnem mestu, smo same ženske čistilke. Dve sta iz Bosne in ena je Slovenka. Ampak pogovarjamo se po bosansko, ker nam je tako lažje ...« (Melita, 37, čistilka).

»Glede na to, da delam večinoma z našimi ljudmi z juga in vozim v Srbijo, Bosno, Makedonijo, bi rekel, da govorim največ bosansko. Redkokdaj se najde kakšen, ki bi začel pogovor v slovenščini ...« (Moamer, 61, šofer).

Po drugi strani pa priseljenci, ki opravljajo višje uradniške, strokovne ali tehnične poklice, s svojimi sodelavci govorijo izključno v slovenščini.

»... S sodelavci se vedno pogovarjam v slovenščini, ni izjem...« (Petra, 51, direktorica).

»Ko govorim s kolegi z dela, uporabljam slovenščino, večina ljudi, s katerimi delam, so Slovenci. /.../ res pa je, da ko grem dol v delavnico, tam se z delavci pogovarjam v srbohrvaščini, nekateri sploh ne znajo slovensko, ali nočejo govoriti, ker vedo, da sem tudi jaz južnjak ...« (Marko, 63, direktor proizvodnje).

Izjemo predstavlja Azem (52), ki opravlja poklic zdravnika in pravi:

»V bolnici naj bi se pogovarjali slovensko, ampak se zgodi, da večkrat s strankami govorim srbsko, ali zato, ker so dol z juga, ali zato, ker mi je tako lažje. Nisem še imel nobenih težav zaradi jezika na delovnem mestu ...« (Azem, 52, zdravnik).

4.5.5 Splošna stopnja zaupanja priseljencev do ljudi ter stopnja zaupanja priseljencev do oseb iste narodnosti

Nekateri avtorji dojemajo norme kot ključni element socialnega kapitala, pri čemer poudarjajo predvsem zaupanje. Putnam (2007) pravi, da najdemo v zelo etnično raznolikih skupinah manjšo stopnjo zaupanja in kohezije kot pa v skupinah, ki so homogene. Nizka stopnja zaupanja in kohezije zunaj skupin pa lahko posledično pomeni visoko stopnjo zaupanja znotraj določene skupine (Bankston 2014, 43).

Kdo so osebe, katerim priseljenci zaupajo svoje osebne stvari, sem preverjala z naslednjim vprašanjem:

- Če govorimo na splošno, ali bi rekli, da večini ljudi lahko zaupamo, ali menite, da je treba biti z ljudmi zelo previden? (SJM 2012/2, 2)

Dodala sem še podvprašanje:

- Ali se vam zdi, da v primerjavi z drugimi narodnostmi bolj zaupate osebam, ki so iste narodnosti kot vi?

Intervjuvanci, ki zasedajo bolje plačana delovna mesta, so bolj nagnjeni k prepričanju, da je večini ljudi možno zaupati, vendar sami bolj zaupajo osebam, ki pripadajo isti narodnosti kot oni sami.

»Seveda je treba biti previden z ljudmi, vendar se mi zdi, da jaz na splošno zaupam ljudem. /.../ Glede na to, da je večina mojih bližnjih prijateljev iste narodnosti kot jaz, bi temu lahko tako rekli, da bolj zaupam Makedoncem.« (Bojana, 54, odvetnica).

»Zaupam večini, čeprav te ljudje včasih razočarajo, jim vseeno zaupam. /.../ Mogoče res bolj zaupam prijateljem hrvaške narodnosti, ampak to je zaradi tega, ker se z njimi poznam že celo življenje, tam sem odraščala.« (Petra, 50, direktorica).

Priseljenci, ki opravljajo večinoma manj plačane poklice, pa imajo na zaupanje nekoliko drugačen pogled.

»Vedno moraš biti previden z ljudmi. Če niso tvoja družina, jim ne smeš zaupati. /.../ Ja, bolj zaupam našim, ampak tudi njim ne gre za zaupati, vsi te lahko izdajo.« (Nikola, 42, upravljavec strojev).

»Veliko osebam sem že dala možnost, vedno najprej zaupam, a sem na koncu razočarana. Ljudem enostavno ni za zaupati. /.../ Ne glede na narodnost, res je, da bi prej zaupala kaki osebi iz Bosne, saj tukaj niti nimam nekega odnosa s slovenskim prebivalstvom.« (Almira, 39, čistilka).

So pa tudi izjeme, katerim se ne glede na poklicni status in narodnost zdi, da zaupajo večini ljudi.

»Ljudem moraš zaupati, moraš pričakovati najboljše od ljudi. /.../ Narodnost pri tem, komu zaupamo, ne bi smela biti pomembna, je zanemarljiva. Vsem zaupam enako, ne glede na narodnost.« (Azem, 51, zdravnik).

»Jaz večini ne zaupam, moraš biti previden z ljudmi, ampak ne bi rekel niti, da zaupam bolj Črnogorcem, v bistvu se mi zdijo oni še manj vredni zaupanja.« (Marko, 63, direktor proizvodnje).

»Da, večini ljudi zaupam./.../ Ne, ne zaupam bolj osebam srbske narodnosti, večina mojih dobrih prijateljev je Hrvatov, če že gledamo na narodnost, bi rekla, da bolj zaupam Hrvatom.« (Sofija, 26, študentka).

4.5.6 Večinska narodnostna struktura priseljenčevih prijateljev in znancev

Vsak posameznik ima določene potrebe, ki jih lahko doseže le skozi družbene odnose, zato se posledično vplete v družbena omrežja prijateljskih vezi, ki mu nudijo različne vrste opor (čustveno, materialno ...). Da bi socialna opora učinkovito delovala, pa so pomembne: velikost omrežja, sestava omrežja in pogostost interakcij znotraj omrežja (Komac in drugi 2007, 175). Družbena omrežja lahko nastanejo spontano ali pa so družbeno strukturirana z določenim namenom in ciljem. Bolj pogosto kot se posamezniki družijo in srečujejo, večja je možnost njihovega vključevanja v kolektivno akcijo, saj interakcija med posamezniki temelji na čustvih in vrednotah, ki si jih delijo. To nas posledično pripelje do principa homofilije, ki predpostavlja, da se poznanstva in prijateljstva spletejo med osebami, ki so si medsebojno podobne, imajo enake življenjske stile in socio-ekonomske karakteristike (Lin 2001, 38–39). Tako je tudi na primeru priseljencev iz bivše SFRJ v Sloveniji, saj jih velika večina med njimi

splete in ohranja kontakte s sebi enakimi, kar jim onemogoča širjenje socialnega kapitala ciljne države. Veliko vlogo pri tem igra tudi jezik, ki ga posamezniki uporabljajo za komuniciranje na vsakodnevni ravni, in njihovo znanje jezika ciljne države.

Narodnostno strukturo priseljenčevih prijateljev in znancev sem preverjala z naslednjim vprašanjem:

Iz raziskave PSIP_MOL (Percepcije slovenske integracijske politike mestne občine Ljubljana), ki je bila izvedena leta 2003, sem si pomagala z vprašanjem:

- Ali imate v Sloveniji pristne prijatelje, ki so druge etnične/narodne pripadnosti kot vi? (Komac in drugi 2007, 175).

Dodala sem še podvprašanje:

- Ali bi v procentih lahko odgovorili na vprašanje, katera narodnost prevladuje v vaši skupini prijateljev oz. kolikšen delež vaših prijateljev pripada naslednjim narodnostim? (Navedene so bile: hrvaška, srbska, bosanska, makedonska, črnogorska, albanska in slovenska narodnost.)

Skoraj vsi priseljenci so rekli, da imajo prijatelje, ki so drugačne narodnosti.

»90% mojih prijateljev je drugačne narodnosti./.../ Tukaj v Sloveniji se največ družim s Hrvati, tako da recimo 90% mojih prijateljev je hrvaške narodnosti, slovenske in srbske pa vsake 5% ...« (Sofija, 26, Srbija).

»Družim se skoraj s samimi Slovenci, če ne štejem nekaj prijateljev, ki so tudi prišli živeti sem iz Hrvaške ali pa so Srbi in Bosanci./.../Slovencev je 50%, Hrvatov nekje 30%, recimo potem Srbov 10% in Bosancev 10% ...« (Ante, 46, Hrvaška).

Z izobraževanjem pride tudi socialni kapital, kar pomeni, da imajo tisti priseljenci, ki so šolanje nadaljevali in končali v ciljni državi, torej Sloveniji, širšo mrežo prijateljev in znancev v ciljni državi in s tem tudi boljšo možnost nastopa na trgu dela (Korošec 2008, 4).

»Imam prijatelje vseh narodnosti. Zdaj je drugače, ko nisem več študent. /.../ Iz študentskih let imam prijatelje Slovence, ki sem jih spoznal na fakulteti, ko pa sem prenehal s študijem in se zaposlil tu, smo izgubili stike. /.../ V tovarni se največ videvam z Bosanci in Makedonci, delavci kot jaz. /.../ Recimo, da je 40% slovenske narodnosti, 30% bosanske in 30% makedonske.« (Risto, 59, Črna Gora).

»Vsi so druge narodnosti kot jaz. Črnogorcev je nekaj, tudi Srbov in Hrvatov, Makedoncev, ajde bosanske narodnosti tudi /.../ 70% jih je Slovencev, največ iz študijskih let, ker sem tukaj namreč končal fakulteto. /.../ potem Bosancev 10%, Srbov in Hrvatov skupaj nekje 10% in 5% Črnogorcev ...« (Marko, 63, Črna Gora).

Vendar pa je še vedno več tistih priseljencev, ki imajo krog prijateljev iz iste narodnosti, kot so sami. Trend je najbolj opazen na primeru bosanske narodnosti, kjer so stiki znotraj etične skupine zelo pogosti. To ima morebiti opraviti z dejstvom, da je delež priseljencev iz Bosne in Hercegovine največji med priseljenci iz bivše SFRJ v Sloveniji, kar vodi do dejstva, da le-ti oblikuje močne vezi znotraj etničnega omrežja, hkrati pa nimajo priložnosti oblikovati še močnih vezi zunaj le-tega.

»Pa niti nimam toliko prijateljev drugih narodnosti. Največ bosanske seveda /.../ 95% bosanske, 5% drugih mešano.« (Melita, 37, Bosna in Hercegovina).

»Moji prijatelji so različnih narodnosti, ampak jih ni veliko. Moja Hadisa mi je najboljša prijateljica, je iz istega mesta kot jaz. Z njo se družim in v glavnem z našimi Bosanci tukaj v Sloveniji. Prijateljev Slovencev nimam. /.../ 90% bosanske in recimo 10% so potem Srbi, Hrvati, Makedonci. A teh ni veliko.« (Lejla, 49, Bosna in Hercegovina).

»Dosti nas je tukaj v Sloveniji, hitro sem spoznal prijatelje, a so večinoma to naši ljudje iz Bosne, tako da moji prijatelji so vsi Bosanci. /.../ Znanci so drugo, tu je veliko narodnosti, Srbi, Hrvati, Makedonci, tudi kakšen Albanec bi se našel ...« (Moamer, 61, Bosna in Hercegovina).

»Prijateljev nimam drugih narodnosti. Dobro edino z enim parom iz Srbije se s partnerjem druživa, ostali prijatelji, koliko pač imava časa za druženje, so Bosanci./.../10% je Srbov, nekje 30% Albancev, ostalo so Bosanci ...« (Almira, 39, Bosna in Hercegovina).

Ta skupina priseljencev spada v razred nižje kvalificiranih poklicev (čistilka, varilec, upravitelj strojev, hišnik...), kar nakazuje na nizek kulturni in posledično socialni kapital

priseljencev. Le-ti se namreč tudi na delovnem mestu nimajo priložnosti srečevati s pripadniki slovenske narodnosti in s tem širiti ter krepiti svojega socialnega kapitala ciljne države.

4.5.7 Poklicna struktura priseljenčevih prijateljev in znancev

Tudi na primeru poklicne strukture priseljenčevega kroga prijateljev lahko opazimo močan vpliv principa homofilije, saj imajo posamezniki podobnih ali enakih družbenih statusov, pozicij in poklicev več možnosti, da se bodo našli in vstopali v medsebojne interakcije (Lin 2001, 39). Poleg tega, kaj znamo, postane pomembno, koga pomembnega poznamo, ki nam lahko pomaga doseči določene družbene vire in nam olajša nastop na trgu dela. Zato igra struktura poklica kroga prijateljev, v katerem se priseljenec giba, veliko vlogo.

Poklicno strukturo priseljenčevih prijateljev sem merila z naslednjim vprašanjem:

- S koliko ljudmi, če sploh s kom, se lahko pogovarjate o osebnih in intimnih stvareh? (SJM 2012/2, 8)

Dodala sem še podvprašanje:

- Ali mi lahko poveste, kakšen je poklicni status teh oseb?

Prav tako sem uporabila že preverjeno vprašanje iz raziskave o volitvah iz leta 2000:

- Ali mi glede na priložen seznam poklicev lahko poveste, če poznate kakšno osebo (prijatelja ali znanca), in koliko je teh oseb, ki pripadajo določenemu poklicu? (ISSP 2015, 14) Priloženi so bili naslednji poklici: tesar/ka, zidar/ka, krojač/šivilja, varnostnik, trgovec/ka, dostavljavец/ka, oskrbnik/ca, natakar/ica, kmetovalec/ka, računovodja/ka, srednješolski/ka profesor/ica, uradnik/ca javnega sektorja, farmacevt/ka, odvetnik/ca, socialni/a delavec/ka, zdravnik/ca, računalniški/a programe/ka.

Ugotovila sem, da je od poklicnega statusa posameznika odvisno tudi, kakšen je poklicni status njegovega kroga prijateljev in znancev. Podobno kot pri narodnostni sestavi socialnega omrežja prijateljev in znancev tudi tu velja, da imajo tisti priseljenci, ki opravljajo nekvalificirane, polkvalificirane in kvalificirane poklice največ prijateljev enakih ali podobnih poklicev.

» Z dvema osebama, moja žena in brat. /.../ Brat je avtomehanic, žena dela v samopostrežni trgovini ...« (Zoran, 55, brezposeln).

» Samo z ženo, torej ena. /.../ Trenutno je brezposelna, ne more dobiti dela, ker ne govori še slovensko ...« (Hasan, 41, varilec).

» Nobenemu ne zaupam osebnih stvari, nisem tak tip človeka. /.../ Najbližje sem si s sestro, vendar ona ne živi v Sloveniji, temveč je v Črni Gori in je trenutno gospodinja, na porodniškem, drugače je po poklicu medicinska sestra ...« (Risto, 59, kontrolor).

Medtem pa se priseljenci, ki opravljajo višjekvalificirane, uradniške, tehniške in druge poklice, družijo predvsem s posamezniki, ki prav tako zasedajo omenjene skupine poklicev.

» S tremi osebami. To so vse moje prijateljice še iz otroštva. /.../ Ena prav tako živi v Sloveniji in je profesorica klavirja, druga je v Makedoniji in ima svojo trgovino ...« (Bojana, 54, odvetnica).

»Recimo, da so to štiri osebe. Ena je moja žena, dva sta prijatelja, ki sem jih spoznal med študijem, eden je zdaj v tujini, kjer dela kot ekonomist, drugi pa je samozaposlen, ima svoje podjetje. Potem pa je tu še moj prijatelj iz srednje šole, Črnogorec, ki pa živi v Nemčiji ...« (Marko, 63, direktor proizvodnje).

Prav tako sem ugotovila, da posamezniki, ki opravljajo nižjekvalificirana delovna mesta, poznajo večinoma kmetovalce, nekvalificirane, polkvalificirane in kvalificirane poklice ter trgovske poklice in poklice v storitvenih dejavnostih, medtem ko imajo tisti intervjuvanci, ki opravljajo višjekvalificirana delovna mesta, širši spekter poznanstev, med katere poleg že omenjenih spadajo še uradniški in višji uradniški poklici ter strokovni in tehnični poklici.

5 UGOTOVITVE EMPIRIČNEGA DELA

V nadaljevanju bom predstavila ugotovitve izvedene raziskave ter odgovorila na zastavljena raziskovalna vprašanja.

Prvo raziskovalno vprašanje se glasi: **Ali imajo priseljenci iz bivših jugoslovanskih republik v Sloveniji v povprečju nižjo izobrazbo in posledično zasedajo slabše plačana delovna mesta na trgu dela?**

V naslednji tabeli so prikazani podatki popisa iz leta 2002, ki zajemajo strukturo poklicnih skupin med delovno aktivnimi staroselci (osebami slovenske narodnosti) in priseljenci, starimi med 30 in 49 let.

Tabela 1: Struktura poklicnih skupin med delovno aktivnimi staroselci in priseljenci

Tabela 5: Struktura poklicnih skupin med delovno aktivnimi staroselci, priseljenci in potomci priseljencev, starih od 30 do 49 let

Poklicne skupine	Razlika:	Razlika:	Razlika:	Staroselci (S)		Priseljenci (P)		Potomci priseljencev (PP)	
	S-P, v o. t.	S-PP, v o. t.	PP-P, v o. t.	Število	%	Število	%	Število	%
SKUPAJ	0,0	0,0	0,0	492.539	100,0	74.360	100,0	16.019	100,0
Delovno aktivni – skupaj	4,4	6,3	-1,9	425.381	86,4	60.956	82,0	12.828	80,1
Zakonodajalci, visoki uradniki, menedžerji	2,1	0,1	2,0	18.470	4,3	1.366	2,2	542	4,2
Strokovnjaki	8,2	1,9	6,3	51.252	12,0	2.330	3,8	1.293	10,1
Tehniki in drugi strokovni sodelavci	9,8	1,8	8,0	76.094	17,9	4.943	8,1	2.061	16,1
Uradniki	6,0	1,9	4,1	48.095	11,3	3.201	5,3	1.206	9,4
Poklici za storitve, prodajalci	1,5	-0,4	1,9	47.201	11,1	5.823	9,6	1.476	11,5
Kmetovalci, gozdarji, ribiči, lovci	2,6	2,7	-0,1	14.624	3,4	503	0,8	90	0,7
Poklici za neindustrijski način dela	-6	-0,8	-5,2	49.925	11,7	10.798	17,7	1.600	12,5
Upravljalci strojev in naprav, industr. izdelovalci in sestavljalci	-5,1	0,0	-5,1	69.394	16,3	13.051	21,4	2.095	16,3
Poklici za preprosta dela	-14,6	-4,6	-10	27.414	6,4	12.793	21,0	1.408	11,0
Vojški poklici	0,3	0,0	0,3	2.599	0,6	165	0,3	81	0,6
Neznano	-5,0	-2,8	-2,2	20.313	4,8	5.983	9,8	976	7,6
Delovno neaktivni*	-4,4	-6,3	2,9	67.158	13,6	13.404	18,0	3.191	20,9

Vir: Popis 2002, Medvešek (2007), lastni preračuni.

Opomba: *Delovno neaktivni so v naslednji (Tabeli 6) prikazani v dveh ločenih kategorijah 'Brezposelnih' in 'Neaktivno prebivalstvo'; Opomba: S – staroselci; P – priseljenci; PP – potomci priseljencev; o. t. – odstotne točke.

Vir: (Korošec 2008, 17).

Statistični podatki iz leta 2002 kažejo, da je bila delovna aktivnost med osebami slovenske narodnosti 86,4 %, medtem ko je bila delovna aktivnost priseljencev na področju trga dela 82%. Glede na strukturo poklicev je razvidno, da slednji v večini zapolnjujejo naslednje poklicne skupine: največ jih opravlja poklice upravljavcev strojev in naprav ter industrijskih izdelovalcev in sestavljalcev (21,4%), sledijo poklici za neindustrijski način dela (17,7%), na tretjem mestu so storitveni poklici, prodajalci (9,6%) ter tehniki in drugi strokovni poklici (8,1%). Osebe slovenske narodnosti oz. staroselci pa prevladujejo v skupini tehnikov in drugih strokovnih poklicev (17,9%), sledijo pa jim upravljavci strojev in naprav ter industrijski izdelovalci in sestavljalci (16,3%) ter poklici za neindustrijski način dela (11,7%). Najbolj razvidna razlika pa se kaže v podatkih o poklicih za preprosta dela, kjer staroselci predstavljajo 6,4% delovne sile, priseljenci pa kar 21% delovne sile.

Sama poklicna struktura priseljencev in staroselcev se ne razlikuje v veliki meri, vseeno pa je mogoče opaziti trend, kjer priseljenci zasedajo poklicna mesta, ki nakazujejo na nižjo pridobljeno izobrazbo kot pri staroselcih (Korošec 2008, 18). Koroščeva je v svoji raziskavi izpostavila dejstvo, da imajo priseljenci, ki so šolanje dokončali v Sloveniji, torej ciljni državi, tudi boljše možnosti nastopa na trgu dela, saj je v igri kulturni kapital ciljne države, ki je pomembnejši od kulturnega kapitala izvorne države že zaradi same kompleksne narave kulturnega kapitala. Kar je v veliki meri tudi res, vendar nima tolikšnega vpliva, saj podatki, ki sem jih pridobila z intervjuji, kažejo, da je med petnajstimi intervjuvanci sedem takšnih končalo višješolsko, visokošolsko strokovno in visokošolsko univerzitetno izobrazbo. Eden izmed njih, Azem (52), pa je končal še specializacijo in z izjemo Marka (63), ki je izobrazbo končal v Sloveniji, so preostali izobrazbeni status pridobili že v matični državi. Res pa je, da so to podatki, ki izvirajo iz majhnega izbranega vzorca intervjuvancev, ter da na splošno v povprečju še vedno prevladuje dejstvo, da imajo priseljenci v Sloveniji nižjo stopnjo izobrazbe in zasedajo slabše plačana delovna mesta v primerjavi z večinskim slovenskim prebivalstvom.

Stopnja izobrazbe priseljenca vpliva tudi na udeležbo priseljenca v različnih družabnih dogodkih in aktivnostih. Na tem področju sem ugotovila, da so višje izobraženi intervjuvanci tudi bolj dovzetni za obiskovanje tovrstnih aktivnosti, medtem ko tisti manj izobraženi družabnih dogodkov in aktivnosti ne obiskujejo pogosto ali pa jih sploh ne obiskujejo. V zaključnem poročilu Percepcije slovenske integracijske politike Medvešek in Komac (2005) izpostavita dejstvo, da so posamezniki z višjo stopnjo izobrazbe bolj dovzetni za obiskovanje

koncertov kot nižje izobraženi posamezniki (Komac in Medvešek 2005, 628). Prav tako vpliva stopnja izobrazbe priseljenca tudi na njegovo znanje in obvladanje slovenskega jezika, saj so anketiranci, ki posedujejo višjo stopnjo izobrazbe, svoje znanje slovenskega jezika boljše ocenili kot tisti, ki imajo nizko stopnjo izobrazbe (Komac in Medvešek 2005, 349).

Drugo raziskovalno vprašanje pa se nanaša predvsem na empirični del naloge in sicer: **Ali imajo priseljenci iz bivših jugoslovanskih držav nižji socialni in kulturni kapital, ki bi omejevala priložnosti priseljencev na področju trga dela?**

Najprej bi se osredotočila na pomembnost kulturnega kapitala za priseljenca pri nastopanju na trgu dela, ki sem ga merila skozi indikatorje izobrazbe priseljenca in njegovih staršev, udeleževanja priseljenca v družabnih in kulturnih dogodkih ter uporabe maternega in slovenskega jezika na vsakodnevni ravni. Največjo vlogo pri nastopanju priseljenca na trgu dela v Sloveniji igra vsekakor izobrazba, saj sem na vzorcu 15 intervjuvancev ugotovila, da skoraj vsi, ki imajo končano višjo, višješolsko in visokošolsko strokovno izobrazbo ter visokošolsko univerzitetno izobrazbo uspešno nastopajo na trgu dela v Sloveniji, so zaposleni in opravljajo višje plačana delovna mesta. V to skupino priseljencev spadajo: Azem (52) po poklicu zdravnik, samozaposlena direktorica Petra (51), vodja proizvodnje Marko (63) ter Bojana (54), ki opravlja odvetniški poklic. Vsi omenjeni priseljenci z izjemo Marka (63) so izobraževanje končali v matični državi in uspešno prenesli kulturni kapital preko etničnih meja. Prav tako je ta skupina oseb bolj dovzetna za udeleževanje v družabnih in kulturnih dogodkih ter aktivnostih kot preostali del izbranega vzorca, ter na vsakodnevni ravni komunicirajo predvsem v slovenščini, tudi na delovnem mestu.

Ne smemo pa zanemariti dejstva, da je takšnih primerov veliko manj kot pa primerov priseljencev, ki v Sloveniji opravljajo slabo plačane poklice, ki hkrati nakazujejo na nizko stopnjo izobrazbe. Slednja je posledica pogojev, iz katerih izvirajo, saj morebiti niso imeli priložnosti doseči višjo stopnjo izobrazbe zaradi kulturnega in ekonomskega kapitala njihovih staršev. Izjema sta Sandra (54) in Lejla (49), saj imata obe visoko stopnjo izobrazbe (Sandra je profesorica športne vzgoje, Lejla pa profesorica srbščine), vendar pa vseeno ne moreta uspešno nastopati na trgu dela v Sloveniji zaradi specifičnih okoliščin, kot sta predvsem zahteva po znanju slovenskega jezika in slabo povpraševanje po določenem poklicu.

Druga skupina intervjuvancev s povečini končano nižjo in srednjo poklicno izobrazbo ter srednjo strokovno in srednjo splošno izobrazbo pa se srečuje z določenimi izzivi pri nastopanju na trgu dela, kot so brezposelnost, slabo plačana delovna mesta, delo na črno, nezmožnost pridobitve zaposlitve, slabše delovne razmere itd. Brezposelnost lahko vidimo na primeru Zorana (55), ki je po izobrazbi pomočnik v tehnoloških procesih s končano nižjo poklicno šolo, medtem ko Melita (37) s končano osnovnošolsko izobrazbo opravlja delo čistilke. S problematiko dela na črno se srečuje Almira (39), sicer s končano nižjo poklicno trgovsko šolo, ki trenutno opravlja poklic čistilke po privatnih domovih, vendar uradno ni zaposlena. Slabo plačana dela opravljajo tudi Hasan (41), po poklicu varilec, Moamer (61) po poklicu šofer, Risto (59), ki opravlja dela kontrolorja v podjetju, ter Ante (46), po poklicu programer strojev v podjetju, ki se ukvarja z obdelavo lesa.

Vpliv socialnega kapitala na priložnosti priseljencev na trgu dela sem določila z indikatorji večinske narodnostne in poklicne strukture priseljenčevih prijateljev in znancev ter morebitnega posedovanja državljanstva in načina pridobitve trenutnega delovnega mesta priseljenca. Najprej bi rada izpostavila povezavo med kulturnim in socialnim kapitalom priseljenca, saj kulturni kapital posledično omogoča boljši dostop do socialnega kapitala (v času, ki ga posameznik porabi za izobraževanje, splete vezi in poznanstva s pomembnimi drugimi). To je razvidno na primeru Rista (59), ki je po prihodu v Slovenijo pričel s študijem prava ter v tem času spoznal veliko posameznikov večinoma slovenske narodnosti, ki imajo danes visok kulturni kapital in boljše možnosti na trgu dela. Ker pa je študij opustil, se je njegov socialni kapital ciljne države pretrgal, hkrati pa je vzpostavil nova poznanstva na trenutnem delovnem mestu, med katerimi prevladujejo priseljenci iz bivših republik SFRJ. Posledično posamezniki z nizko stopnjo izobrazbe, ki se hkrati ne udeležujejo družabnih in kulturnih dogodkov in ne uporabljajo slovenščine na vsakodnevni ravni, težje spletejo vezi s pomembnimi drugimi, ki bi jim lahko olajšali dostop do trga dela.

Večji pomen kot narodnostna struktura pa ima po mojem mnenju poklicna struktura priseljenčevega kroga prijateljev. Dejstvo je, da preko sklepanja poznanstev in prijateljstev z drugimi lahko pridemo do določenih družbenih virov, zato igra poklicni status priseljenčevih prijateljev in znancev pomembno vlogo pri nastopanju priseljenca na trgu dela. Kot sem že omenila, sem tudi na vzorcu intervjuvancev opazila, da so navadno tisti ljudje, ki so jim pomagali najti službo ali pa bi jim lahko podali dobre reference, po večini slovenske narodnosti in višjega poklicnega statusa. To velja tako za priseljence, ki opravljajo slabše

plačana delovna mesta, kot tiste, ki opravljajo boljše plačana delovna mesta. Vendar pa sem na vzorcu opazila, da tisti, ki opravljajo višje kvalificirana delovna mesta za pridobitev poklicnega statusa, izbirajo v večini formalne poti zaposlitve, medtem ko tisti, ki opravljajo nižje kvalificirana delovna mesta, pridobivajo poklicni status preko neformalnih poti prijateljev in znancev.

Na raziskovalno vprašanje sem odgovorila s podatki, pridobljenimi s kvalitativno metodo polstrukturiranega vprašalnika ter sekundarnih virov, ki vsekakor kažejo na močno povezanost med socialnim in kulturnim kapitalom ter možnostmi priseljencev na trgu dela v Sloveniji. Največjo vlogo igra kulturni kapital, saj visoka stopnja izobrazbe priseljencu omogoča, da pridobi zaposlitev tako po formalnih kot neformalnih poteh. Res pa je, da je pridobitev službe odvisna od trenutnega povpraševanja po določenem delu na trgu dela. Leta, ki jih je posameznik vložil v izobraževanje in druženja na družabnih dogodkih in kulturnih prireditvah, pripomorejo k temu, da posameznik spozna širši krog ljudi in splete poznanstva, ki pomenijo širjenje njegovega socialnega kapitala. Pomembno je tudi znanje jezika ciljne države, saj priseljenec z visoko stopnjo izobrazbe, ki sodeluje v družabnih dogodkih, a ne obvlada slovenskega jezika, težje nastopa na trgu dela.

Poleg izobrazbe igra pomembno vlogo pri omejitvah priseljenca na trgu dela tudi socialni kapital oz. vezi, ki jih priseljenec splete s pomembnimi drugimi, vendar precej manjšo v primerjavi s kulturnim kapitalom. Seveda je pomembno, da ima priseljenec širok socialni kapital, saj tako lažje dostopa do določenih delovnih mest, vendar pa sem na vzorcu ugotovila, da se priseljenci, ki uporabljajo neformalne poti za pridobitev delovnega mesta, povezujejo predvsem znotraj svoje etnične skupnosti s posamezniki, ki prav tako kot oni tudi sami opravljajo nižje plačana delovna mesta. Ker gre za zapiranje omrežij in krepitev odnosov znotraj posameznega etničnega omrežja priseljenca, le-to onemogoča priseljencu, da bi spletel poznanstva zunaj svojega etničnega omrežja z večinskim prebivalstvom. Torej, socialni kapital priseljenca igra eno temeljnih vlog pri oblikovanju možnosti za nastopanje priseljenca na trgu dela, vendar je še vedno kulturni kapital tisti, ki odigra ključno vlogo pri doseganju boljšega uspeha priseljenca na trgu dela v Sloveniji.

6 ZAKLJUČEK

V diplomskem delu sem ugotavljala, na kakšen način kulturni in socialni kapital vplivata na uspešnost priseljencev na trgu dela v Sloveniji. Najprej sem skozi teoretski okvir predstavila in definirala pojma kulturni in socialni kapital, pri čemer sem se oprla na teoretska izhodišča Pierra Bourdieuja. V nadaljevanju sem se osredotočila na položaj priseljencev na trgu dela, kjer sem obravnavala tematiko zgodovinskega orisa migracij iz bivše SFRJ v Slovenijo in se navezala na trenutne razmere na trgu dela, ki zadevajo priseljence: pravna ureditev zaposlovanja, poklicni status, izobrazba in bivanjski vzorci priseljencev. Poklicni status in izobrazbo priseljencev sem preverila na spletni strani Zavoda Republike Slovenije za zaposlovanje tujcev, na podlagi izdanih delovnih dovoljenj priseljencem v mesecu aprilu leta 2015, ki kažejo na to, da so priseljenci v povprečju nižje izobraženi in zasedajo nižje plačane poklice. Poleg neenakosti, s katerimi se priseljenci srečujejo na trgu dela, vse bolj v ospredje prihajajo tudi druge ovire, ki omejujejo priložnosti le-teh, kot so pravna ureditev zaposlovanja priseljencev in njihovi bivanjski vzorci.

Slovenija je ena izmed evropskih držav z največjim deležem priseljencev glede na število prebivalcev, med katerimi prevladujejo predvsem državljani bivših jugoslovanskih republik. Priseljivanje nekdanjih jugoslovanskih državljanov na slovensko območje sega že v daljno zgodovino, sama pa sem se osredotočila na obdobje migracij med letoma 1954 in 2006. Znotraj teh se je izoblikovalo več valov migracij in trendov, ki se vežejo na posamezno obdobje. Največji priliv priseljencev se je odvil neposredno po razpadu skupne države SFRJ in osamosvojitvi Slovenije 1991. Razlogi za tovrstne migracije so bili predvsem ekonomske narave, saj se je poleg geografske, politične in kulturne bližine ter povezanosti nekdanjih republik s slovenskim ozemljem, pojavila tudi potreba po delovni sili v Sloveniji, priseljenci pa so bili tisti, ki so bili pripravljeni opravljati nizko plačana delovna mesta, ki jih slovenski državljani povečini niso želeli opravljati. Vendar pa so se po prihodu priseljencev v Slovenijo in njihovem vključevanju na trg dela pojavile občutne razlike med priseljenci in večinskim slovenskim prebivalstvom, ki so aktualne tudi danes.

Vsak izmed nas ima določeno stopnjo kulturnega in socialnega kapitala, ki nam omogočata doseganje določenih virov za uspešno delovanje na področju družbenega življenja. Vendar pa nismo vsi deležni enakih možnosti za pridobitev tovrstnih oblik kapitala, kar je razvidno na primeru priseljencev v Sloveniji. Namreč, pridobitev visoke izobrazbe, ki je eden izmed indikatorjev kulturnega kapitala, je v nekaterih izvornih državah priseljencev s področja bivše

SFRJ bila nekoliko omejena. Hkrati pa so priseljenci s selitvijo v večji meri pretrgali svoj socialni kapital in so ga bili v ciljni državi primorani ponovno vzpostaviti.

O vplivu kulturnega in socialnega kapitala na priložnosti delavcev na trgu dela je bilo izvedenih že kar nekaj raziskav, sama sem skozi empirični del z metodo polstrukturiranih intervjujev merila stopnjo kulturnega in socialnega kapitala priseljencev ter ocenila položaj priseljencev na trgu dela s pomočjo njihovega neto dohodka in poklicnega položaja. Ugotovila sem, da imata kulturni in socialni kapital nedvomno velik vpliv na priložnosti priseljencev na trgu dela v Slovenija. Vpliv kulturnega kapitala se kaže predvsem v izobrazbi priseljencev ter njihovem udeleževanju pri različnih družabnih in kulturnih dogodkih, prav tako pa tudi skozi njihovo znanje slovenskega jezika. Večina intervjuvancev, ki ima višjo stopnjo izobrazbe, je posledično bolj dovzetna za udeleževanje na raznih družabnih in kulturnih dogodkih in opravlja višje plačana delovna mesta, kjer se s sodelavci pogovarjajo večinoma v slovenskem jeziku. Obratno je pri priseljencih, ki imajo nižjo stopnjo izobrazbe. Torej sta izobrazba in s tem kulturni kapital ključni pri nastopu delavcev na trgu dela.

Ne smemo zanemariti pomen vezi in poznanstev s »pomembnimi drugimi«, ki ne glede na izobrazbo lahko pripomorejo pri doseganju določenega delovnega mesta, vendar pa je pri tem pomembna narodnostna in poklicna struktura »pomembnih drugih«. Prav tako je socialni kapital v veliki meri odvisen od kulturnega kapitala posameznika, saj se skozi njega krepi in širi (na primer v letih, ki jih posameznik porabi za izobraževanje, posledično tudi razširi svoj socialni kapital). Intervjuvani priseljenci imajo v povprečju nizko stopnjo socialnega kapitala, saj jih ima večina prijatelje neslovenske narodnosti in se z njimi pogovarja v maternem jeziku, kljub temu pa imajo tisti, ki imajo vseeno visoko stopnjo kulturnega kapitala, tudi možnost dosežati višje uspehe na področju trga dela in boljšo kakovost družbenega življenja.

7 LITERATURA

1. Andersen Gran, Ida in Mads Jaeger Meier. 2013. *Cultural Capital in Context: Heterogeneous Returns to Cultural Capital Across Schooling Environments*. Copenhagen: The Danish National Centre for Social Research.
2. Bankston III, Carl L. 2014. *Immigrant Networks and Social Capital*. Cambridge: Polity Press.
3. BBC. 2013. *The Great British class calculator: What class are you?* Dostopno prek: <http://www.bbc.com/news/magazine-22000973> (5. maj 2015).
4. Bourdieu, Pierre. 1984. *Distinction—A Social Critique of the Judgement of Taste*, trans. Richard Nice. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.
5. Bourdieu, Pierre. 1986. The Forms of Capital, trans. Richard Nice. V *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*, ur. John G. Richardson, 280–91. Westport, CN: Greenwood Press.
6. Bruce, Steve in Steven Yearley. 2006. *The Sage Dictionary of Sociology*. Dostopno prek: <https://rfdvcatedra.files.wordpress.com/2013/02/sage-dictionary.pdf> (20. julij 2015).
7. Castanos, Pariza. 2010. *Mnenje Evropskega ekonomsko-socialnega odbora o vključevanju priseljenih delavcev. Zakonito priseljevanje in demografska vprašanja*. Dostopno prek: http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:DrxfkDM35G4J:https://webapi.eesc.europa.eu/documentsanonymous/ces1172-2010_ac_sl.doc/content+&cd=3&hl=sl&ct=clnk&gl=si (7. julij 2015).
8. Coleman, James S. 1988. Social Capital in the Creation of Human Capital. *The American Journal of Sociology*: 95–120. Dostopno prek: <http://www.econ.msu.ru/cmt2/lib/c/477/File/Social%20Capital%20in%20the%20Creation%20of%20Human%20Capital.pdf> (6. maj 2015).
9. Dolenc, Danilo. 2007. Priseljevanje v Slovenijo z območja nekdanje Jugoslavije po drugi svetovni vojni. V *Priseljenci*, ur. Miran Komac, 69–102. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.
10. Faganelj, Mojca. 2008. *Pomen socialnega kapitala pri iskanju zaposlitve*. Dostopno prek: http://www.zaposlitev.net/delo.php?m=iskalci&a=karierni_center&a2=clanek&idb=3 (8. julij 2015).
11. Field, John. 2008. *Social Capital*. Second Edition. Routledge. Velika Britanija: Milton Park Abingdon. Oxon.

12. Iglič, Hajdeja. 1988. Ego-centrične socialne mreže. *Družboslovne razprave* 5: 82–93.
13. Kamin, Tanja in Blanka Tivadar. 2011. Kapital(i) in Zdravje. *Teorija in praksa* 48 (4): 1004–1023.
14. Kobolt, Alenka. 2002. *Zdej smo od tu – A smo še čefurji?* Ljubljana: I2 družba za založništvo, izobraževanje in raziskovanje d.o.o..
15. Komac, Miran in Mojca Medvešek. 2005. *Percepcije slovenske integracijske politike*. Dostopno prek: http://www.inv.si/DocDir/projekti/perce_slo_int_pol_zakljucno_2natis.pdf (12. julij).
16. ---, Mojca Medvešek in Petra Roter. 2007. *Pa mi vi povejte, kaj sem!!!? Študija o etnični raznolikosti v Mestni občini Ljubljana*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
17. Korošec, Valerija. 2008. Socialni in kulturni kapital kot dejavnika razlik v uspešnosti na trgu dela med staroselci, priseljenci in potomci priseljencev. *Zbirka delovni zvezek UMAR* 17 (12). Dostopno prek: http://www.umar.gov.si/fileadmin/user_upload/publikacije/dz/2008/dz12-08.pdf (7. julij 2015).
18. Lin, Nan. 2001. *Social Capital – A Theory of Social Structure and Action*. New York: Cambridge University Press.
19. Makarovič, Matej. 2003. *Socialni kapital v Sloveniji*. Ljubljana: Založba Sophia.
20. Medica, Karmen in Goran Lukič. 2011. *Migrantski circulus vitiosus. Delovne in življenjske razmere migrantov v Sloveniji*. Koper: Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče, Zgodovinsko društvo za južno Primorsko, Univerzitetna založba Annales.
21. ---, Goran Lukič in Milan Bufon. 2010. *Migranti v Sloveniji - med integracijo in alienacijo*. Koper: Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče, Zgodovinsko društvo za južno Primorsko, Univerzitetna založba Annales.
22. ---, Goran Lukič in Ana Kralj. 2011. *Delovne in življenjske razmere delavcev migrantov v Sloveniji*. Zaključno poročilo študije. Koper: Znanstveno-raziskovalno središče Koper. Dostopno prek: http://www.mddsz.gov.si/fileadmin/mddsz.gov.si/pageuploads/dokumenti__pdf/el2010_raziskava_razmere_delavcev_migrantov_250311.pdf (7. julij 2015).
23. Medvešek, Mojca. 2007. Kdo so potomci priseljencev z območja nekdanje Jugoslavije? Pregledni znanstveni članek. *Razprave in gradivo*: 53–54. Dostopno prek: <http://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-1Y01292T/> (9. julij 2015).

24. ---, Sara Brezigar in Romana Bešter. 2009. Položaj priseljencev in potomcev priseljencev z območja nekdanje Jugoslavije na trgu dela v Sloveniji. *Razprave in gradivo* 58: 24–57.
25. Portes, Alejandro. 1995. *The Economic Sociology of Immigration Essays on Network, Ethnicity, and Entrepreneurship*. New York: Russel Sage Foundation.
26. --- in Julia Sensenbrenner. 1993. Embeddedness and Immigration: Notes on the Social Determinants of Economic Action. V *The American Journal of Sociology*, 98 (6): 1320–1350. Dostopno prek: http://courses.washington.edu/ppm504/Portes_Embeddlimmg.pfd.
27. *Pravilnik o določitvi minimalnih standardov za nastanitev tujcev, ki so zaposleni ali delajo v Republiki Sloveniji*. Uradni list RS 71/2011. Dostopno prek: <https://www.uradni-list.si/1/content?id=105052> (5. maj 2015).
28. SJM 2012/2. 2012. *Evropska družboslovna raziskava. Pokazni vprašalnik*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede. Dostopno prek: http://www.adp.fdv.uni-lj.si/podatki/sjm/sjm122_vp1_sl_v1_r4.pdf (10. julij 2015).
29. Statistični urad Republike Slovenije (SURS). 2013. *Ljudje, družine, stanovanja*. Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije.
30. ---, 2015. *Prebivalstvo, 1. januar 2015*. Dostopno prek: <http://www.stat.si/StatWeb/prikazi-novico?id=5148> (10. julij 2015).
31. Van Deth, Jan W. 2008. Measuring social capital. V *The handbook of social capital*, ur. Jan W. Van Deth, Dario Castiglione in Guglielmo Wolleb, 150–176. New York: Oxford University Press.
32. *Zakon o zaposlovanju in delu tujcev (ZZDT)*. Ur. l. RS 66/2000. Dostopno prek: <https://www.uradni-list.si/1/content?id=26854> (10. maj 2015).
33. *Zakon o zaposlovanju in delu tujcev (ZZDT-UPB2)*. Ur. l. RS 76/2007. Dostopno prek: <https://www.uradni-list.si/1/content?id=81988> (10. maj 2015).
34. Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje (ZRSZ). Dostopno prek: http://www.ess.gov.si/trg_dela/trg_dela_v_stevilkah/zaposlovanje_tujcev (17. Julij 2015)
35. Zavratnik Zimic, Simona. 2003. *Migration Trends in Selected Applicant Countries*. Dostopno prek: http://edz.bib.uni-mannheim.de/daten/edz-k/gde/04/IOM_VI_SI.pdf (15. julij 2015).
36. ISSP. 2015. *Module on Social Networks and Social Resources*. Cape Town: ISSP General Assembly.

PRILOGA

Priloga A: Polstrukturiran intervju

DEMOGRAFSKI PODATKI

1. Spol: M Ž

2. Letnica rojstva:

3. Ali ste bili rojeni na ozemlju današnje Slovenije?

3a. Če ste odgovorili z NE, v kateri državi (ali republiki bivše Jugoslavije) ste bili rojeni?

3b. V kateri državi oz. republiki je bil rojen vaš oče? V kateri državi oz. republiki je bila rojena vaša mati?

4. Katerega leta ste prvič prišli živeti v Slovenijo? _____

5. Ali ste državljan(ka) Slovenije?: DA NE

5a. Če ste odgovorili z DA, prosim navedite letnico pridobitve državljanstva: _____

5b. Če ste odgovorili z NE, katero državljanstvo imate (hrvaško, bosansko, srbsko, črnogorsko, makedonsko, albansko,...): _____

KULTURNI KAPITAL PRISELJENCEV

7. Katera je zadnja šola, ki ste jo končali, redno ali izredno? Katera je najvišja stopnja izobrazbe, ki jo je dosegel vaš zakonec, partner? Katera je zadnja stopnja izobrazbe, ki jo je dosegel vaš oče/mati/starši? Kakšen je bil naziv delovnega mesta vaših staršev?

0	Brez šolske izobrazbe - oseba, ki nima dokončanega niti enega razreda OŠ, je brez šolske izobrazbe. Brez šolske izobrazbe so tudi osebe, ki imajo narejene 3 razrede osemletke ali manj oz. 5 razredov devetletke ali manj
1	Nepopolna osnovnošolska izobrazba - osebe, ki imajo več kot 3 razrede osemletke, ali več kot 5 razredov devetletke a niso dokončale OŠ oz. niso pridobile spričevala o končani OŠ.
2	Osnovnošolska izobrazba - osebe, ki imajo zaključenih vseh osem oz. devet razredov OŠ in so pridobile spričevalo o končani OŠ.
3	Nižja ali srednja poklicna izobrazba - osebe, ki so končale šolanje v 1- do 2,5-letnih programih za pridobitev nižje poklicne izobrazbe oz. osebe, ki se končale šolanje v 3-letnih programih za pridobitev srednje poklicne izobrazbe; certifikat o NPK.
4	Srednja strokovna izobrazba - osebe, ki so končale srednjo tehniško šolo oz. drugo strokovno izobrazbo, trajanje 4 ali 5 let, opravljena matura; tudi mojstrska oziroma delovodska ali poslovodska šola.
5	Srednja splošna izobrazba - osebe, ki so končale šolanje v gimnaziji ali strokovni gimnaziji, imajo maturitetno spričevalo.
6	Višja strokovna izobrazba, višješolska izobrazba - osebe, ki so končale šolanje v 2- letnem programu višjega strokovnega izobraževanja na višji strokovni šoli.

7	Visokošolska strokovna izobrazba - osebe, ki so končale šolanje v 3- letnem (izjemoma 4-letnem) dodiplomskem visokošolskem programu na visoki strokovni šoli, fakulteti ali akademiji; 1. bolonjska stopnja.
8	Visokošolska univerzitetna izobrazba - osebe, ki so končale šolanje v 4-letnem dodiplomskem univerzitetnem programu na fakulteti ali akademiji; tudi 1. bolonjska stopnja; običajno 4 leta+diploma.
9	Specializacija - ki so končale šolanje v 1- do 2- letnem podiplomskem specialističnem študijskem programu in si bodo pridobile strokovni naziv specialist; običajno 1 leto.
10	Magisterij - osebe ki so končale šolanje v 2- letnem podiplomskem magistrskem programu in so si pridobile znanstveni naslov magister znanosti oziroma magister umetnosti; tudi bolonjski magisterij. V to stopnjo študija spada tudi študij MBA. V to kategorijo spadajo tudi osebe, ki so se šolale 5 ali 6 let po starem univerzitetnem programu (npr. študij medicine).
11	Doktorat

8. Kakšen je bil naziv delovnega mesta, ki ga je opravljal/a vaš oče/mati?

1	strokovnjak ali tehnični poklic (zdravnik, učitelj, inženir, umetnik, računovodja)
2	višji uradniški poklic (bančnik, vodilni v večjem podjetju, visoki državni uradnik, predstavnik sindikata)
3	uradniški poklic (tajnik, uradnik, vodja pisarne, knjigovodja)
4	trgovski poklic (vodja prodaje, trgovec, trgovski pomočnik, zavarovalniški agent)
5	poklic v storitvenih dejavnostih (gostilničar, policist, natakhar, oskrbnik, frizer, vojak)
6	kvalificiran delavec (delovodja, mehanik, tiskar, orodjar, električar)
7	polkvalificiran delavec (zidar, šofer, kovinar, tesar, klepar, pek)
8	nekvalificiran delavec (delavec, nosač, nekvalificiran delavec v tovarni)
9	kmetovalec (kmet, delavec na polju, šofer traktorja, ribič)

9. Kateri jezik ali jezika doma najpogosteje govorite? (slovensko, bosansko, srbsko, hrvaško, makedonsko, albansko, italijansko, madžarsko, ...) V katerem jeziku se največ pogovarjate z otroci in parterjem/ko? V katerem s prijatelji?

9a. V katerem jeziku največ komunicirate s sodelavci pri vašem delu?

10. Če se primerjate z drugimi ljudmi vaše starosti, kako pogosto bi zase rekli, da se udeležujete različnih družabnih srečanj? (precej manj kot večina drugih, manj kot večina drugih, približno enako kot večina drugih,..)

10a. Ali lahko opišete srečanja, ki se jih udeležujete in katerega družabnega srečanja ste se zadnjega udeležili?

SOCIALNI KAPITAL PRISELJENCEV

11. S koliko osebami, če sploh s kom, se lahko pogovarjate o osebnih in intimnih stvareh?

0	Nič
1	1
2	2
3	3
4	4 do 6
5	7 do 9
6	10 in več

11a. Ali mi lahko poveste, kakšen je poklicni status teh oseb?

11b. 16. Glede na seznam poklicev ali mi lahko poveste če poznate kakšno osebo (prijatelja ali znanca) in koliko je teh oseb, ki pripadajo določenemu poklicu?

Poklici	Št. oseb ki jih intervjuvanec pozna
Odvetnik/ca	
Socialni/a delavec/ka	
Tesar/ka, Zidar/ka	
Krojač/šivilja	
Zdravnik/ca	
Računalniški/a programer/ka	
Varnostnik/ca	
Trgovec/ka	
Računovodja/ka	
Dostavljaljec/ka	
Srednješolski/ka profesor/ica	
Uradnik/ca javnega sektorja	
Oskrbnik/ca	
Farmacevt/ka	
Natakar/ica	
Kmetovalec/ka	

12. Če govorimo na splošno, ali bi rekli, da večini ljudi lahko zaupamo, ali menite, da je treba biti z ljudmi previden?

12a. Ali se vam zdi, da v primerjavi z drugimi narodnostmi bolj zaupate osebami, ki so iste narodnosti kot vi?

13. Ali imate v Sloveniji pristne prijatelje, ki so druge etnične/narodne pripadnosti kot vi?

13a. Ali bi v procentih/deležih odgovorili na vprašanje katera narodnost prevladuje v vaši skupini prijateljev - Kolikšen delež prijateljev oz. znancev pripada naslednjim narodnostim?

Delež v %	Narodnost prijateljev oz. znancev
	Hrvaška
	Srbska
	Makedonska

	Črnogorska
	Albanska
	Bosanska

14. Ali mi lahko poveste nekaj o osebah, ki lahko podajo dobre reference o vas pri prijavi na delovno mesto/iskanju zaposlitve? Kdo so te osebe? kakšne narodnosti so? kakšen je njihov poklicni status?

POLOŽAJ PRISELJENCA NA TRGU DELA

21. Kaj od naštetega opisuje vašo delovno aktivnost v zadnjem tednu dni? Navedite vse ustrezne odgovore. ... Morda še kaj? Ali ste v zadnjih sedmih dneh opravili kakršnokoli plačano delo?

1	opravlja plačano delo, tudi če je bil na dopustu (zaposlen, samozaposlen, dela za svoje družinsko podjetje)
2	se izobražuje (tudi če je trenutno na šolskih počitnicah; gre za izobraževanje, ki ga ne plačuje delodajalec)
3	je nezaposlen, aktivno je iskal delo
4	je nezaposlen, ni aktivno iskal dela
5	trajno bolan ali delovno nezmožen
6	Upokojen
7	opravlja gospodinjstva dela, skrbi za otroke ali druge osebe

21b. S pomočjo te kartice povejte, katera črka najbolje označuje skupni mesečni neto dohodek vašega gospodinjstva (neto - brez davkov in prispevkov). Seštejte dohodke iz vseh virov. Če ne veste natančno, povejte približno.

1	Do 550€
2	Od 551 do 800€
3	Od 801 do 1000€
4	Od 1001 do 1300€
5	Od 1301 do 1600€
6	Od 1601 do 1900€
7	Od 1901 do 2000€
8	Od 2201 do 2500€
9	Od 2501 do 3100€
10	Nad 3100€

23. Po kakšni poti ste prišli do trenutnega delovnega naziva?

24b. Ali mi lahko poveste, na kakšen način ste našli svojo trenutno zaposlitev?